

ARGUS

Elkaars verschillen omarmen en de verdeeldheid verdrijven. 4

Parel

Johnny bezong een Jordaan die niet meer bestond.

16

Treiterkop Van Gogh

Niet iedereen herinnert zich een prettig mens.

8

Boekie Woekie

Opgeheven middelvinger naar commerciële uitgeverijen.

7

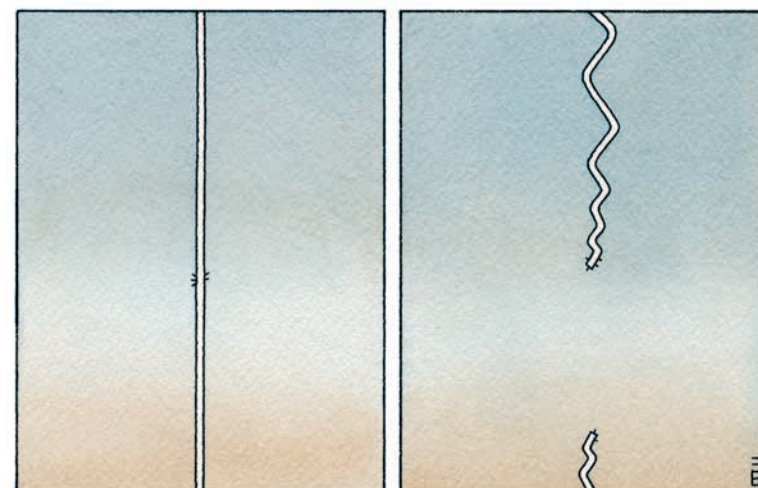
Jan de Koning

Een onverstoornheid die zeldzaam is geworden.

19

MICHEL WIJDEVELD M E N S I N D E R O E M O S

Strijdmakker

Frank Ryan stierf een mythische dood.

14

The Voice

Een stem die kon vleien zonder sentimenteel te worden.

18

- Eigenlijk** Stopwoord dat zichzelf eigenlijk overbodig maakte. 2
- Ijspret** Met een krant onder je trui húp, de kou in. 3
- Goulash** Met Orbán zwijmelen over het oude Hongarije. 4
- Formatie** Plasterk gooit er weer eens een lach tegenaan. 5
- Nuttige idioten** De Poetinpopulisten van het Binnenhof. 6
- Beckenbauer** Cruiff had het te druk voor Duitse grootmeester. 12
- Derde broer** Cor van Gogh in Zuid-Afrika. 15
- Gerhardie** Het verlangen naar uniformen en klaroengeschal. 20

Biden en Bibi: het botert al lang niet

door SALOMON BOUMAN

Ondanks de onweersproken sympathie van president Joe Biden voor Israël heeft het nooit geboterd tussen de Amerikaan en de Israëli. Benjamin Netanyahu heeft tot een maximum de sterke joods-Amerikaanse lobby Aipac ingezet om de Amerikaanse politiek ten aanzien van Iran te frustreren. Toen Biden onder president Barack Obama als vicepresident diende, viel Netanyahu tijdens een voltallige zitting van het Congres het duo Obama-Biden aan wegens het nucleaire akkoord met Iran. Een akkoord dat door president Donald Trump later weer werd opgezegd. Het is belangrijk dit op te halen, omdat het meespeelt in de snelle verslechtering van de relatie tussen Biden en Netanyahu. Herinnert u zich nog dat Biden na zijn verkiezing Netanyahu een half jaar liet wachten alvorens hem op het Witte Huis te ontvangen?

Nu botsen beide mannen over het verloop van de oorlog in Gaza. Biden heeft Israël aanvankelijk ruimhartig gesteund, zowel met wapens als diplomatiek in de Veiligheidsraad en elders. De breuklijn zit in de weigering van Netanyahu in te gaan op Bidens politieke keus voor een Palestijnse staat naast Israël, na beëindiging van de oorlog in Gaza. Vanuit Washington gezien, door de bril van Biden, is dat een voorwaarde om het Israëlisch-Palestijns conflict te beëindigen. Netanyahu's weigering dit idee te overwegen, om ideologi-

sche en veiligheidsredenen, tast de positie van Biden in zijn Democratische Partij aan. De pro-Palestijnse sentimenten in die partij, mede wegens de verschrikkelijke beelden uit Gaza, winnen hierdoor aan kracht. Zelfs zijn herverkiezing dit jaar zou hierdoor in gevaar kunnen komen.

Biden is ervoor beducht dat de Verenigde Staten door toedoen van

Netanyahu in een grote regionale oorlog in het Midden-Oosten worden gezogen. Als Israël een grote oorlog begint tegen de door Teheran gesteunde Hezbollah en de Houthis in Jemen, zou dat de toch al belemmerde doorvaart door de straat van Bab-al-Mandeb verder in gevaar brengen. Zou Netanyahu belang hebben bij de uitbraak van een grote oorlog, waarbij de VS de

nucleaire infrastructuur in Iran zou aanvallen en vernietigen? De Iraanse leiders, onder aanvoering van ayatollah Khamenei, lijken een dergelijk scenario te vrezen. Het was opvallend dat Iran onmiddellijk na 7 oktober verklaarde onwettend te zijn geweest over de aanval van Hamas op het zuiden van Israël. Ook wast het regime in Teheran zijn handen in onschuld over het agressieve gedrag van de Houthis, die de wereldhandel ter zee, van de Indische Oceaan naar Europa, ernstig belemmeren.

Kan dat gevaar worden bezworen door een bestand tussen Israël en Hamas, waarbij ook de meer dan honderd Israëlische gijzelaars vrijkomen? China dringt daarop aan nu zijn handelsbelangen worden geraakt door de belemmering van de scheepvaartroute door de Rode Zee naar Europa.

Zal Biden zijn tegenspeler in Jeruzalem 'dwingen' een bestand te aanvaarden? Dat zou betekenen dat Israël de oorlog tegen Hamas niet wint. Maar Hamas laten overleven is meer dan een blamage voor Netanyahu. Het is onvermijdelijk zijn politieke einde in een Israël dat naar nieuwe wegen zal zoeken zodra de oorlog voorbij is. Het ziet ernaar uit dat, mocht Republikein Trump de presidentsverkiezingen van Democraat Biden winnen, hij toch te laat in het Witte Huis komt om Netanyahu te redden. Aan het thuisfront loopt deze premier met zijn onbehouden extremistische messiaanse ministers al op één been.

Maart 2016: Vice-president Joe Biden op bezoek bij Bibi Netanyahu.

FOTO VS-AMBASSADE JERUZALEM

Vincent Mentzel / Dromen van schaatsen

Even hebben we weer kunnen genieten van schaatspret en bijbehorende schaatshysterie. Het *Achtuurjournal* opende er zoals vanouds mee, met ijsmeesters die in het ijs boorden dat het een lieve lust was. En de eerste wedstrijden op 'natuurijis' zijn alweer verreden. Prachtig en romantisch.

Heerlijke herinneringen aan de Elfstedentochten in de jaren tachtig en negentig borrelen op. In de kou en masse naar Friesland. Een enkeling had mobiele telefoon in de auto, maar meestal was je aangewezen op vriendelijke Friezen bij wie je kon bellen met de krant, hoe laat en waar de koerier je films zou ophalen.

De avond voor de start met je collega in een piepkleine kamer in een piepklein hotel slapen; de collega die, dat kon toen nog, in zijn bed een dikke sigaar lag te roken en de logistiek met je

doornam, met in de andere hand een stevige borrel. Vroeg op met de deadline in je hoofd en een knoop in je maag. Hup, de kou in, naar de start. Chaos en bizarre drukte. Cameraploegen, officials, toeschouwers, hulpverleners en journalisten liepen zich met veel kouwe drukte warm.

Het startschot – en de gekte was compleet. Met de auto achter de mannen en vrouwen aan, van doorlaatpost naar doorlaatpost. Het interieur van de auto was even de open haard waar je je kon opwarmen. Zoeken naar een plek waar je hoopte de enige te zijn om een mooi beeld te maken.

Een race tegen de klok, de koerier die je film naar de redactie in Rotterdam moest brengen en die gelukkig op de afgesproken plaats klaarstond. Nu maar hopen dat je foto het op tijd haalde voor de voorpagina. De adrenaline

stroomde, maar je voelde ook het ijzige vocht in je schoenen, de wind die door je kleding heen blies, al had je ouderwets een krant onder je trui tegen de kou. Je vingers die de ontspanknop amper konden bedienen.

Eindelijk is daar de finish, waar hoogwaardigheidsbekleders paraat staan om met de winnaar mee te kunnen gloriëren in de Tocht der Tochten. Een chaotische kluwen collega's, worstelend op het gladde ijs, in een poging het ultieme beeld van de winnaar te maken.

Ach, hoe fijn is het dan om in alle rust een idyllische schaatsfoto zoals hierboven te componeren bij de molens van Kinderdijk, februari 1994. Een beeld dat bijna tot het verleden behoort; zelfs *The New York Times* sprak onlangs haar verontrusting uit dat de Nederlandse schaatscultuur zou verdwijnen.

Versijnt tweewekelijks

Hoofdredactie Paul Arnoldussen en Rudie Kagie
Eindredactie Bert Brevoord, Ingrid Brouwer en Paul Westink
Redactie Mark Blaisse, Martje Breedt Bruijn, Frank van Dijk, John Jansen van Galen, Kasper Jansen en Michaja Langelaan
Webredacteur Erik van Erp
Vormgeving Lucy Prijs
Letter logo Richard Keijzer
Organisatie Irene Philipsen
Uitgever Stichting Arguspers Keizersgracht 337, 1016EG Amsterdam info@arguspers.nl
Druk APG Diemen

Jaarabonnement: € 69,- (24 nummers)
Twee jaar voor € 128,-
Abonneren kan via de site www.arguspers.nl
Abonnementenservice tel.: 088-1102043
Volg ons op www.facebook.com/argusopiniekrant/

Eigenlijk

Op Radio 1 vertelde een studente aardwetenschappen over haar ervaringen bij een expeditie naar Spitsbergen. "We namen een grote boot, die ging eigenlijk naar het oosten van Spitsbergen, dus we gingen eigenlijk naar verschillende eilanden. Omdat er veel onderzoek gedaan is in het westen van Spitsbergen, is eigenlijk van het oosten nog weinig data bekend en eigenlijk was het in 2015 mijn begeleider, Wim Hoek, die heeft daar voor het eerst een meertje geboord in Oost-Svalbard..."

Interviewer: "Svalbard is Spitsbergen in het Noors, hè?"
"Klopt, dus eigenlijk is het oosten het eerste waar we naartoe gingen en daar hebben we dus een meertje geboord, want waar we eigenlijk geïnteresseerd..."

Interviewer: "Je stapte op een grote boot, zeg je. Wat voor boot was dit?"

"Dit was de onderzoeksboot de Ortelius, waar al die wetenschapsjournalisten aan boord gingen, en daarmee vaar je dan eigenlijk richting de verschillende plekken en je hebt eigenlijk een planning en je weet ongeveer wanneer je aan wal gaat."

Voor al in het gesproken Nederlands heeft 'eigenlijk' de laatste pakweg twintig jaar als bijwoord enorm aan populariteit gewonnen. Volgens de *Grote Van Dale* betekent het 'in de grond, in wezen'. Het is ook – indien correct gebruikt – goed te vervangen door 'in feite'. De spreker zegt daarmee iets wat tegen de veronderstelling van de hoorder ingaat, zoals in: 'Ik at ook mee, maar eigenlijk vind ik

zuurkool helemaal niet lekker.'

Dj Diablo vertelde in het *zesuurjournal* op NPO 1 over de zegeningen van AI: "Het geeft me eigenlijk de mogelijkheid om heel veel zelf te doen."

TAAL

Dus eigenlijk waar heel veel mensen tussen zaten, kan ik nu eigenlijk met mijn tablet en (onverstaanbaar) mijn eigen gedachten visualiseren en tot leven brengen."

'Eigenlijk' is een stopwoordje geworden, dat ... (vult u maar in) gemakkelijk kan worden weggelaten.

RENÉ APPEL

Politieke kleurentherapie

door JOHN JANSEN VAN GALEN

Links is al zo diep in een malaise verzonken, dat nota bene *Vrij Nederland* het begrip als 'ontoereikend' bestempelt. Als weekblad was VN een betrouwbaar baken voor links: scribenten als Rudy van Meurs en Hugo Brandt Corstius wezen de lezer met gezag de weg. Het kabinet-Den Uyl werd nog te rechts en te slap bevonden.

Wat is er gebeurd? VN werd noodlijdend en werd vooral online

actief, links verkeert in een identiteitscrisis. 'Vijanddenken,' schreven de 'organisatie-ontwikkelaar' Paul Zuiker en de diplomate Erika Koehler op 18 januari, 'maakt dat er nauwelijks nog iets opgelost kan worden.' Maar zij wijzen ons de uitweg: 'Een waardenschema dat gaat over wat mensen belangrijk vinden.'

Dat laatste is rijklijk vaag, maar dat is nu eenmaal inherent aan wereldverbetering. 'Ieder mens heeft bepaalde behoeften die zich vertalen in waarden,' stelt het twee-

tal, en het neemt zelf die vertaling alvast ter hand. Eerlijk gezegd is er geen chocola van te maken.

Zo heeft wie zich identificeert met 'familie, stam, volk' 'de kracht van gemeenschapszin, strijdlust & daadkracht', hij/zij 'zorgt voor veiligheid en tradities', maar 'schiet door in vreemdelingenhaat', 'de racist', 'populisme, rebellie, opportunisme'. Voor zover we dit niet allang wisten, is het gillende klepklor.

De crux is dat bij elk snoer van waarden een kleur past: paars, rood,

blauw, oranje, groen, geel. De politiek wordt door Zuiker en Koehler dus onderworpen aan een kleurentherapie, zoals we die kennen uit het psychotherapeutische spectrum, met bijbehorende navenante zweeftaal. Graag reppen ze van 'ethiek', 'synergie' en 'intuïtie'.

Onbeantwoord blijft de vraag: als we straks in het stemhokje niet meer kunnen kiezen tussen links of rechts, maar de keus hebben tussen 'geel' en 'rood', wat zijn we daar dan mee opgeschoten?

Het goulashgevaar

door **NICO KUSSEDRAGER**

Bij overleg over uitbreiding van de Europese Unie werd de Hongaarse leider Viktor Orbán even de gang op gestuurd, zodat de lidstaten ‘unaniem’ een besluit konden nemen. Een scherts-vertoning. Orbán laat zich niet wegsturen. Liever dwarsboomt hij zijn mede-lidstaten en flirt hij met Moskou. In het besef dat ‘Brussel’ hem nodig heeft en dat zijn positie in eigen land ijzersterk is.

Hongarije, met zijn ligging midden in Europa, lange staatkundige geschiedenis en relatief milde communistische dictatuur (‘goulash-communisme’), had in 1989 alle kans om een voorbeeldig lid van de EU worden en zich tot een bestendige democratie te ontwikkelen. Het liep anders. Het land is een buitenbeetje binnen de Europese Gemeenschap. Orbán ziet het EU-lidmaatschap niet als een beletsel om een illiberale staat te bouwen, die steunt op nationalisme en traditie. Nostalgie tijden voor liefhebbers van volksdans en volksmuziek.

Hongarije is teleurgesteld in de Europese Gemeenschap. De bemoeizucht van ‘Brussel’ doet het land denken aan de invloed van Moskou van voor de val van de Muur.

Orbán zei het bijna letterlijk: we horen de echo’s van de Breznev-doctrine galmen. Hongaren voelen zich gediscrimineerd. Minder vis in de sticks, minder sinaasappel in het sap, minder cacao in de chocolade van West-Europese leveranciers. Voedseldiscriminatie! Het gaat verder dan de winkelschappen: het gevoel tweederangs burgers te zijn.

Het is niet voor het eerst dat de Hongaren denken bedrogen te worden. Met huiver denken ze terug aan het Verdrag van Trianon: Hongarije raakte na de Eerste Wereldoorlog twee derde van zijn grondgebied kwijt omdat het de verkeerde keus had gemaakt.

Dan is er als heikel punt nog de immigratie. Volgens Orbán gaat het niet om binnenvloers, maar om binnendrinkers, die een gevaar vormen voor de Hongaarse manier van leven.

Een houding waarmee hij, zeker op het platteland en zeker bij de oudere bevolking, veel steun krijgt.

Jongeren gaan teleurgesteld weg. Ze vertrekken vanwege werk of studie, maar ook vanwege een cultureel klimaat waarin steeds minder ruimte is voor debat en kritiek. Politicoloog Ivan Krastev zei

Viktor Orbán is in het huidige Hongarije in zijn element

het zo: het is gemakkelijker van land te veranderen dan een land te veranderen.

Nieuw is het allemaal niet. Hongarije heeft een geschiedenis van *magyarisation*, een term die gebruikt wordt voor de assimilatiepogingen van Hongaarse overheden. Deze politiek was gericht op de dominantie van de Hongaarse taal en de Hongaarse identiteit.

Viktor Orbán is in het huidige Hongarije, waarvan hij zelf grotendeels de grondlegger is, in zijn element. Met een mengeling van idealisme en opportunisme en een goed gevoel voor de tijdgeest wist hij aan de macht te komen en te blijven.

De discussie over de positie van Hongarije is nijpend met het oog op de verkiezingen voor het Europese Parlement in juni. Verder vertrekt de voorzitter van de Europese Raad, Charles Michel, voortijdig, en is Hongarije dit jaar aan de beurt voorzitter van de Europese Unie te worden.

En de toekomst? Sommigen zien de contouren opdoemen van het Habsburgse rijk met een samenwerking tussen Hongarije en een naar rechts afglijdend Oostenrijk en Polen, die Brussel ook beu zijn. Een ‘goulashgevaar’ als bedreiging voor de Europese Unie.

Andere historici maken een vergelijking met de Donaumonarchie, waarbij Hongarije andere landen ook onder druk zette, maar er nooit uitstapte.

Bouterse nog steeds een held

door **JOHN JANSEN VAN GALEN**

Never a dull moment met Suriname: nu weer blijkt oud-president Desi Bouterse een eigen fanclub te hebben! De fanclub zegt ‘oprechte en inspirerende informatie te geven over president Bouterse’, zoals de fans hem blijven noemen. Wel, laten ze er maar mee beginnen te vertellen waar hun held zich bevindt. Hij behoort zich te melden in Santo Boma om zijn celstraf uit te zitten, maar houdt zich schuil, naar het schijnt in ‘een zorginstelling’.

‘De fanclub heeft als doel correcte informatie te verschaffen aan het publiek ten behoeve van de verworpenheden en visie van president Bouterse,’ meldt de Desi Delano Bouterse Fanclub. Op een eigen Facebookpagina worden de ‘positieve veranderingen’ gepubliceerd die Bouterse teweeg heeft gebracht. En wat denkt u? 29.000 likes!

De ‘president’ is zelf ook ijverig op Facebook; hij feliciteert er het Surinaamse volk regelmatig

met internationale sportprestaties, met name in bodybuilding en op het korfbalveld. ‘Laten we bruggen van begrip bouwen,’ schrijft hij heel woke, ‘elkaars verschillen omarmen en de duisternis van verdeeldheid verdrijven’.

Het is gemakkelijk schouderophalen over een clubje verstokte Bouterse-aanhangers, maar de onvrede over het bewind van zijn opvolger Chandrika Santokhi zit diep bij de Surinaamse bevolking. Volgens opiniepeilingen zal diens VHP bij de verkiezingen van 2025 worden weggevaagd, terwijl Bouterse NDP bij een telefonische rondvraag als veruit grootste uit de bus kwam, met 62 procent van de stemmen. Met als tweede de partij van een andere veroordeelde drugs-smokkelaar: Ronnie Brunswijks Abop. Boeiende perspectieven.

Je kunt je afvragen wat een volk in vredesnaam bezielt om mogelijk massaal weer op Bouterse, een bewezen narling, te stemmen. Maar na 22 november kunnen wij beter een toontje lager zingen.

Desi Bouterse Fanclub
@PresidentDesiBouterseFanclub - 188 abonnees
Dit is het YouTube kanaal van de Desi Bouterse Fanclub. Dit profiel wordt niet beheerd door Presi...
Abonnees

Het YouTube-kanaal van de Desi Bouterse Fanclub bevat nog geen content.

Het nekkie

De man is het hoofd, maar de vrouw het nekkie. Zonder het nekkie kan het hoofd niet functioneren.” Wijlen SGP-voorman Bas van der Vlies was er heel duidelijk over in het interview dat ik in 1997 met hem had. Gekleed in stemmig zwart, zonder nagellak en al te felle lippenstift was ik op een zaterdagochtend naar Maartensdijk gereisd, waar de christelijke politicus woonde. Ik ging hem aan de tand voelen over zijn emancipatoire ideeën en vooral over het feit dat vrouwen nog steeds geen actief lid mochten worden van zijn partij. Volgens hem mocht de vrouw dan wel nergens de baas zijn, maar zonder haar ging het ook niet.

Aan dat ‘nekkie’ moest ik denken, toen ik in de vorige *Argus* het artikel las van John Jansen van Galen, waarin hij de lof zong van een serie vrouwen zonder wier ondersteuning bekende journalisten als Joop van Tijn, Martin van Amerongen, Boebie Brugsma, Harry Lockfeer en Arend Jan Heerma van Voss niet hadden kunnen schitteren.

Tot de tanden gewapend zat ik inder tijd in de huiskamer bij Bas van der Vlies, met uitzicht op een schilderij van Willem van Oranje (of Groen van Prinsterer, daar wil ik vanaf zijn). Ik had me goed ingelezen, vooral in de brieven van Paulus uit het Nieuwe Testament. Want aan deze

apostel hebben vrouwen al eeuwen veel ellende

te wijten, hij was de man van geboden en verboden, waarvan er heel wat betrekking hebben op de positie van vrouwen.

Die citeerde Van der Vlies met instemming. De vrouw mag geen regeerambt vervullen in kerk, huwelijk en maatschappij. Ze moet zwijgen en onderdanig zijn aan haar man, want die is volgens de Bijbel het hoofd in het huwelijk, de kerk en de maatschappij. Nergens mag de vrouw het voor het zeggen hebben. Al die verplichte onderdanigheid stond overigens in schril contrast met de grote liefde van Van der Vlies voor toenmalige koningin Beatrix, die toch wel degelijk het ‘regeerambt’ vervulde. Hij was trouwens heel blij dat aan die jarenlange heerschappij van Oranjevrouwen een einde zou komen doordat Beatrix alleen maar zonen had.

John Jansen van Galen noemde in zijn artikel maar één vrouw die het inmiddels tot hoofdredacteur geschopt heeft: Hella Hueck, bij *Elseviers Weekblad*. Laat ik er wat meer aan toevoegen: Rennie Rijpma (*AD*), Esther Wemmers (*De Telegraaf*), Kamilla Leupen (*Het Parool*), Xandra Schutte (*De Groene Amsterdammer*, eerder *VN*), Giselle van Cann (*NOS-Journaal*), Ilse Openneer (*RTL Nieuws*) en Corine de Vries (*Regionale Dagbladen Mediahuis*).

Het nekkie is duidelijk allang het hoofd geworden.

apostel hebben vrouwen al eeuwen veel ellende te wijten, hij was de man van geboden en verboden, waarvan er heel wat betrekking hebben op de positie van vrouwen. Die citeerde Van der Vlies met instemming. De vrouw mag geen regeerambt vervullen in kerk, huwelijk en maatschappij. Ze moet zwijgen en onderdanig zijn aan haar man, want die is volgens de Bijbel het hoofd in het huwelijk, de kerk en de maatschappij. Nergens mag de vrouw het voor het zeggen hebben. Al die verplichte onderdanigheid stond overigens in schril contrast met de grote liefde van Van der Vlies voor toenmalige koningin Beatrix, die toch wel degelijk het ‘regeerambt’ vervulde. Hij was trouwens heel blij dat aan die jarenlange heerschappij van Oranjevrouwen een einde zou komen doordat Beatrix alleen maar zonen had.

Het nekkie is duidelijk allang het hoofd geworden.

CISCA DRESSELHUYTS

Vrolijke Plasterk.

FOTO ANP/ROBIN UTRECHT

Opbouwende humor in de formatie

door **TOM PAUKA**

Er zijn opvallend weinig lekkages bij deze kabinetsformatie. Wij weten zo goed als niks. Niet eens of ze nu bezig zijn met de personele invulling of dat het nog gaat over de formulering van doeleinden. En al helemaal niet of ze het ergens grondig over oneens zijn.

Hoe kan het dat het zo stil blijft?

Volgens mijn bronnen is dit het resultaat van een TOV, *Training in Onderling Vertrouwen*, georganiseerd in een chic soort Hilversums jeugdhotel. Ja, en toen?

Het moment waarop de onderhandelaars mochten vertrekken uit Hilversum om met de echte onderhandelingen te beginnen, werd bepaald door vorderingen in de onderlinge sfeer: was deze voldoende ontspannen, voldoende creatief, was er genoeg groepsgevoel? Volgens mijn bronnen had de voorzitter hier een belangrijke stem in, zijn mening was: ja, ja en ja. Voor hem, Ronald Plasterk dus, was het beslissende teken van gevorderd groepsgevoel dat men was begonnen met elkaar goedmoedig te plagen. Hij had vooral veel plezier in het geplaag van Dilan Yesilgöz.

Eerst even ter verklaring: in Turkije plaagt men een ietsje anders dan bij ons, namelijk uitsluitend opbouwend. Volgens Dilan. Zo valt het te begrijpen dat Dilan een punt maakt van de schrijffout in het programma van BBB. Ze heeft het genoteerd en leest nu voor uit haar agenda: ‘...punt negen van de tien speerpunten: veiligheid voor iedere wijk en dorp’. Caroline van der Plas wil weten wat hieraan mankeert – zou er iemand zijn die niet snapt wat hier bedoeld is? Jawel Caroline, maar het is gewoon fout. Dilan gaat het uitleggen, want, dus, nou ja, bepaalde woorden passen goed bij elkaar en daarentegen helemaal niet bij een ander woord. Bijvoorbeeld het woord hét... Ja, hét. Dat past bij kind. Nietwaar? Hét kind. Maar het is niet: hét man. Of: hét vrouw. Snap je? Ja, en waarom dat belangrijk is? Nou kijk, Caroline. Als je taal-fouten in je verkiezingsprogramma hebt, krijg je

een bepaald soort mensen dat op je stemt. En lid wil worden. Dat zijn mensen die het niet kan schelen om bij een club van laaggeletterden te horen. Voor je het weet, Caroline, sta je midden in een kring van minkekels. Maar misschien vind je dat niet erg omdat het woord minkekul jou niks zegt.

Voorzitter Ronald moet hier hartelijk om lachen, waarmee is aangetoond dat dit een goedmoedige grap was. Later vraagt Geert Wilders aan Dilan of ze het leuk vindt dat iemand van zijn stichting (want zijn partij is een stichting) haar zou willen onderscheiden met de Gouden PVV-speld omdat ze met haar correcties van de VVD-koers meer dan wie ook heeft bijgedragen aan de PVV-overwinning. “Jawel,” zegt Dilan, “maar alleen als ik die speld bij wie dan ook, wáár dan ook, zou mogen insteken.” Ronald Plasterk komt niet meer bij van het lachen.

Hierdoor aangemoedigd zegt Caroline tegen Pieter Omtzigt dat ze van een BBB'er een vraag heeft meegekregen. Eh, hm, hm. En die gaat ze nu stellen. Dan volgt iets over Hitler die iets belooft aan Pieter, en die een vraag stelt (Hitler dus) waar niemand chocola van kan maken. Maar Ronald Plasterk moet er hartelijk om lachen, en iedereen weet nu: dit was ook weer een positief grapje.

Dan, later, een zwak moment in de opbouw van de sfeer: Caroline biecht op dat ze onlangs iemand is tegengekomen, ze zegt het maar eerlijk: een journalist, en dat ze die verteld heeft van de fout in haar Tien Speerpunten. Dat ze het toen gehad hebben over woorden als de en het, en dat Dilan gezegd heeft dat je die puur verkeerd kan gebruiken. De journalist had toen gezegd (en hierover zou Caroline graag uitleg willen) dat Dilan zelf een uitzondering vormt, want zij is een van de weinige mensen waarbij het woord hét hoort, tenminste in zijn kring wordt er vaak over haar gesproken als ‘het mens’. Hoewel er nu gelachen wordt, twijfelt Ronald of hij dit kan optellen bij de bewijzen van groeiend groepsgevoel. Want Dilan lacht niet mee. Nou ja, de enige verliezer van het viertal, wat wil je. En Ronald gooit er nog maar eens een lach tegenaan, kan nooit kwaad.

Geen zorgen

door JEAN PIERRE RAWIE

Bij jongelui die, zoals ik, in de jaren zeventig Russisch studeerden, bestond het vermoeden dat we in de gaten werden gehouden door de Nederlandse inlichtingendienst. Er gingen verhalen over te laat bezorgde, kennelijk opengestoomde brieven, en bij de inschrijving werd er naar je beweegredenen gevraagd, wat niet het geval was bij andere studies als wiskunde of medicijnen. Men was bang, werd gezegd, dat vaak een communistische, staatsgevaarlijke levensbeschouwing tot de keuze van deze richting had geleid.

Als die verdenking terecht was, wat natuurlijk niet aangetoond kon worden, bewees zij de wereldvreemdheid van de over ons gestelden. Nergens vond je immers minder marxistisch bevolgen individuen dan onder slavisten. In het literatuuronderwijs werden naast de klassieken (Poesjkin, Tolstoj) uitsluitend dissidente auteurs (Mandelstam en Achmatova behandeld, en officiële Sovjetschrijvers kwamen slechts honend ter sprake.

Van de schrijvende geschiedenis van het Russische volk waren wij als geen ander door-drongen, en de enkeling die aanvankelijk com-

munistische aanvechtingen had gekoesterd, was fluks genezen na confrontatie met de werkelijkheid van het 'reëel bestaande socialisme'.

Na de val van het regime in het laatste decennium van de vorige eeuw gloorde er even hoop, maar iedereen weet dat het onder Poetin weer net zo erg is als in de 'heilstaat van de boeren en arbeiders'. Het lijkt erop dat er een vloek rust op Rusland. Een paar recente schijnprocessen roepen de zwartste dagen van weleer in de herinnering.

Onlangs werden drie dichters veroordeeld tot jarenlange gevangenisstraffen, omdat ze op een besloten bijeenkomst verzen hadden voorgelezen waarin het verlangen naar vrede werd verwoord. Je zou zeggen dat dat bij uitstek een waardig onderwerp van poëzie vormt: één van de beroemdste regels van Petrarca luidt: *I'vo gridando pace pace pace* (Ik schreeuw om vrede, vrede, vrede). In Rusland geldt zoiets echter als een subversieve actie.

In december was er drie weken lang geen levensteken van 's lands politieke gevangene nr. 1, Aleksej Navalny. Wij vreesden al dat hij voor-goed verdwenen zou zijn, en stiekem vermoord en begraven, zoals dat met miljoenen gebeurd is onder Stalin. Het beruchtste schandaal betrof

toen de Zweedse diplomaat Raoul Wallenberg, die bij de 'bevrijding' van Boedapest in 1945 door de Russen gearresteerd werd, en van wie nadien nooit meer iets is vernomen.

Daaromtrent heerste een tijdje grote internationale verontwaardiging, maar die nam allengs af, en de geallieerde contacten met Vadertje Stalin leden er niet noemenswaard onder. Met Navalny, mag men aannemen, zou het waarschijnlijk niet anders gaan. Bovendien heeft Poetin wat dat betreft weinig te verliezen, want die geldt in veel landen niet meer echt als een bevriend staatshoofd.

Tot onze verbazing is Navalny, die geheel ten onrechte onder onmenselijke omstandigheden een straf van meer dan dertig jaar uitzit (hij is 47), weer opgedoken, in een ontoegankelijk concentratiekamp tegen de Poolcirkel, vanwaar hij laat weten dat we ons 'over hem geen zorgen moeten maken'. Getuige de geringe aandacht die zijn lijdensweg in onze media krijgt, doen we dat ook niet.

Sterker nog, er zijn bij ons verontrustend populaire politici die Poetin verheerlijken. Een eeuw geleden had je zulke types ook. Lenin noemde dat 'nuttige idioten'.

Lenin op de aardappels

door ERWIN VAN DE POL

De begin december overleden kunstenaar Aldert Mantje was het middelpunt van veel initiatieven in de kunstwereld en de aanjager van kunstenaarscollectieven als Seymour Likely en Aorta. Zijn compagnon Harald Vlugt wil een expositie. Niet alleen rond Mantje.

Met tatoeëerder Henk Schiffmacher maakte Mantje een satirische versie van *Het Laatste Avondmaal* die tot veel rumoer leidde. In 2007 nodigde Mantje tien kunstenaars uit een spraakmakende interpretatie te maken van Rembrandts *Nachtwacht*.

Als Mantje – op zijn rouwkaart stond alleen dat – op bezoek kwam, had hij de sympathieke gewoonte iets van zijn hand mee te nemen. Zo kwam hij eens aan met een zwierige pentekening van een

Aldert Mantje

FOTO PAGEANT GALLERY

Aldert Mantje
1954-2023

gebogen vrouw die haar haar losmaakt. De tekening was getiteld *Sonja*, en die zat ook aan tafel. Hij keek een beetje benauwd toen wij de prent af voor het eten ophingen. Met punaises. Het was iets nieuws, kopiekunst of zo. Toen iemand me later diezelfde tekening liet zien in *Elseviers Magazine* en in *Avenue*, deden we er een lijstje omheen.

Wij kenden elkaar uit IJmuiden.

Wij noemden hem Hans, maar hij heette Aldert; er was een 'koek-trommeltjesschilder' (zijn woorden) die ook Hans Mantje heette. Sonja Oudendijk was lang zijn partner, als kunstenaar en 'in het leven zelf', al dan niet met een derde op de wagen. We noemen geen namen, behalve die van Peter Giele, die is toch al dood. Giele was de man van club Roxy, en

Mantje had met hem een wisselende band. Giele was minder samenwerkingsgericht dan Mantje. Ooit was mijn fiets gestolen na een feestje bij Mantje en Sonja. Achterop bij Mantje kwam Giele op mijn fiets voorbij rijden. Het vechtpartijtje voor de deur van club Mazzo om mijn fietsleutel zorgde ervoor dat we met wat meer moeite dan normaal binnenkwamen.

Als die expositie die Vlugt wil er komt: één werk vat veel samen. Bij een expositie in Arti in Amsterdam, in 1993, was de bijdrage van Mantje een kist voor handgranaten met daarin aardappels, en op sommige van die aardappels stond de kop van Lenin. Recensenten hadden het er moeilijk mee. Mijn interpretatie: die Leninkoppen zijn reviaanse verwijzingen naar zijn communistische jeugd. Zijn vader was van de CPN (en fleurde feestjes op door een politiepet op te zetten en dan buiten mensen te bekeuren voor zonder licht rijden). En ze zullen vakkundig zijn geschilderd. Al voor hij studeerde op de Rietveld had hij het vak op een andere manier geleerd, namelijk als etaleur bij V&D in IJmuiden. Geen slechte start voor een kunstenaar – denk aan Benno Premisela en Andy Warhol. Laten we hopen dat die kist aardappelen nog ergens staat.

Naast de kist van Mantje op begraafplaats Zorgvlied spreken Sonja en ik elkaar. Maar ze herkent me niet meer. Ik loop een eind mee achter de kist, herken ook niemand en maak vlak voor het eind rechtsomkeert, denkend aan de Mantje van vroeger. Altijd bevolgen, enthousiast en energiek. De laatste keer dat ik hem zag in de stad, was hij blij verrast over mijn schrijversloopbaantje. Zijn gebit was in rampzalige staat. Ik vroeg nog: gaat het wel goed met je? *Be good!* stond er op de rouwkaart.

Boekie Woekie laat zich niet verjagen

door MICHAJA LANGELAAN

Boekie Woekie, de legendarische kunstenaarsboekwinkel annex galerie, is na bijna dertig jaar verdreven uit de Amsterdamse Berenstraat. Reden? De huur werd in één klap vijf keer zo hoog: van elfhonderd naar ruim vijfduizend euro per maand.

Met een zes weken durende manifestatie in alle zalen van de Amsterdamse kunstenaarsociëteit Arti bewijst Boekie Woekie dat het zich niet laat ontmoedigen door het graaikapitaal.

De manifestatie is een groots opgezet overgangsrutueel; 'een zintuiglijke reis door kunst, poëzie en verbeelding,' zoals curator Eva Gonggrijp het omschrijft. De complete inventaris van de winkel is in

Katten, ansichtkaarten van Henriëtte van Egten.

De uitstalling van Boekie Woekie in Arti.

de grote zaal van Arti op tafels uitgestald. Een ware tempel, die eer bewijst aan de meer dan zeventuizend eigengereide publicaties, boeken, groot, klein, dik, dun, schriftjes, brochures, foto's en aan de muur kunst van onbekende, bekende en wereldberoemde kunstenaars. Hier heerst geen hiërarchie.

Als deze uitstalling iets laat zien, is het wel hoe gevarieerd en authentiek drukwerk eruit ziet dat met eenvoudige middelen door kunstenaars zelf is gefabriceerd. Het tentoongestelde boekenland-schap is in feite een opgeheven middelvinger naar de commerciële uitgeverijen met hun pretentieuze salontafelkunstboeken.

In 1986 begonnen zes kunstenaars met de verkoop van hun eigen publicaties in een piepklein winkeltje in de Gasthuismolen-

steeg. Hoe klein dat was, is te zien in Arti, waar het is nagebouwd. De collectie groeide snel, want ook anderen brachten er hun werk. Boekie Woekie barstte uit zijn voegen. In 1995 gingen drie kunstenaars als collectief verder in de Berenstraat: de Duitser Jan Voss, de IJslandse Rína Thorkelsdóttir en de Nederlandse Henriëtte van Egten.

De afkomst van dit drietal heeft in de loop der jaren bijgedragen aan een grote kring van internationale kunstenaars die zich met Boekie Woekie verbonden voelen. Het werd een centrum van avant-gardekunst en experimentele poëzie, bezocht door verzamelaars, kunstenaars, kunststudenten, galeristen, curatoren en kunsthistorici. Maar ook door het langswandelende negenstraatjes-

publiek dat door de standards met grappige, kleurrijke poezen- en bloemenkaarten naar binnen wordt gelokt.

Boekie Woekie is in IJsland een begrip. En ook de *New York Times* schreef lovend over de volstrekte eigenzinnigheid van de eigenaars en hun winkel in dat kleine Amsterdamse straatje. Na de manifestatie in Arti zal Boekie Woekie als *Living Sculpture* reizen naar Museum of Modern Art in Bremen. Daarna maakt het zijn opwachting in het Center for Book Arts in New York.

In Arti worden niet alleen boeken en kunst tentoongesteld én verkocht, maar zijn ook elke dag de makers aan het werk. Zoals de IJslandse kunstenaar Kristján Thorlacius Finnsson met zijn *everyday a book*-project. Er worden *print & publish*-workshops gegeven. Er is een zeer dynamisch randprogramma met performances, dj's, zang en film, discussie en interviews. Een internationaal gezelschap van zestig schrijvers, dichters en kunstenaars levert een bijdrage. Op 23 februari is er ter afsluiting van de manifestatie het Boekiebal.

Vanaf maart is Boekie Woekie te vinden op de Geldersekaade 39 in de voormalige drukkerij van het collectief.

Kijk voor het programma in Arti op: www.arti.nl/tentoonstelling/boekie-woekie-friends

Jan Voss: Der Gute Rufname.

Rína Thorkelsdóttir: Island.

Honderdttwintig kilo egocentrisme

Twintig jaar na zijn gewelddadige dood is filmmaker, regisseur en columnist Theo van Gogh nog altijd omstreden. De onlangs verschenen biografie over hem oogst louter lovende kritieken. Niet iedereen herinnert zich een prettig mens.

door RUDIE KAGIE

Dinsdagochtend 2 september 1997, tien dagen voor zijn zestigste verjaardag, overleed Joop van Tijn. Vijf uur na zijn dood ging het weekblad *Vrij Nederland* naar de drukker met op het omslag een paginavullend, zwart omkaderd fotoportret van onze hoofdredacteur. Minder dan een week eerder had hij de wekelijkse stafvergadering geopend met ‘een persoonlijke mededeling’ waar hij zich nog voor excuseerde ook: sorry, uitgezaaid, ongeneeslijk, niet operabel. Het einde kwam sneller dan verwacht. Collega Ageeth Scherphuis was zijn levensgezellin geweest en zat aan het bureau naast ons. Ik was nog jong. Niet eerder kwam de dood zo dichtbij.

Op de dag van de uitvaart verscheen op pagina 77 van het weekblad *Nieuwe Revu* een column van Theo van Gogh waar ‘Even slikken’ boven stond. De zelfbenoemde ‘koene ridder van het vrije woord’ schreef: ‘Welingelichte kringen melden mij dat de slokdarmkanker van Joop afkomstig is van de kuthaartjes van Ageeth Scherphuis. Als je zoveel hebt gelogen als Van Tijn kan ‘t niet anders of je stikt op een dag in je eigen leugens. Ik weet zeker dat al die publiciteit rond Joops slokdarm een rookgordijn is om te verbergen dat de redactie van *Vrij Nederland* haar hoofdredacteur heeft weggestuurd. Ik zou liegen als ik beweerde niemand slokdarmkanker te gunnen en ik geloof niet dat er met meneers verscheiden enig mededogen van mijn kant verloren zal gaan.’

Om te besluiten met: ‘Schrijven kon Van Tijn niet, inpakken des te beter. Hij zal herinnerd worden als de belichaming van het begrip ‘fout na de oorlog’, een neprebel die iets pompeus in de ogen kreeg als hij galmde: ‘Er zijn mensen die hun leven hebben ge-

Theodor Holman (l) en Theo van Gogh.

FOTO C. BARTON VAN FLYMEN

De treiterkop en zijn handlanger

Hij koesterde een duistere fascinatie voor de dood en gebruikte zijn columns als slagveld om onduidelijke vetes uit te vechten. Zijn vriend Theodor Holman zag zichzelf vermeld als co-auteur van ‘schandelijk’ en ‘pijnlijk’ proza.

waagd voor *Vrij Nederland*.’

Wie tot subject in de schrijfsels van Van Gogh was verheven, kon erop rekenen dat de auteur een nieuw stokpaardje had ontdekt dat

hij te pas en onpas liet opdraven om zijn lezers langdurig mee te vermaken. Eén grap over Evelien Gans – ‘krijgt in vochtige dromen vaak een beurt van dokter Men-

gele’ – of ‘Boeketreeksschrijver’ Leon de Winter – ‘Waarom ruikt ‘t hier naar karamel? Vandaag verbranden ze alleen de suikerzieke Joden’ – was niet genoeg. Van

Gogh geloofde in de kracht van herhaling, altijd op zoek naar een doelwit over wie hij zich voor onbepaalde tijd in een reeks columns vrolijk kon maken.

Het tweede snaakse stukje over Joop van Tijn verscheen op 17 september 1997 in *Nieuwe Revu* en was behalve door Van Gogh ondertekend door zijn kompaan Theodor Holman. Onder de rubriekskop ‘Theo en Theo’ (met vier portretjes van de makers erbij) ontfermde de tandem zich wekelijks over drie pagina’s bladvulling. ‘Onze gedachten gaan uit naar de vele dames die Joop bij leven tot de zijne mocht maken,’ schreven ze. ‘Het kerkhof danste waar Joop in zijn handen klapte. Van Tijns ware, onbegrepen talent lag in het temmen van ontelbare vagijntjes, die braaf door de brandende hoepel sprongen en hun kunstje deden als de dompteur knalde met zijn zweep. Van Tijn hunkerde naar het socialisme en met de sleet van zijn idealeen nam z’n honger naar vers vrouwenvlees omgekeerd evenredig toe.’

De twee attendeerden op een inderdaad mysterieuze annonce die in *de Volkskrant* was opgedoken: ‘Elk begin is immers alleen maar een vervolg.’ Erboven stond ‘Joop’ en de ondertekening luidde ‘Elisabeth’. Waar sloeg dit op? Op de redactie van *VN* hadden we geen idee. ‘Theo en Theo’ meldden in *Nieuwe Revu* dat ze op onderzoek waren uitgegaan. ‘Alleen de best geïnformeerde journalist van Nederland zou antwoord kunnen brengen in zulk een delicate kwestie. Wie anders dan *Vrij Nederland*medewerker Rudie Kagie zou een tipje van de sluier kunnen oplichten? Kagie, desgevraagd: ‘Ik geef jullie dit omdat ik er in *VN* niet over publiceren mag. De Elisabeth die jullie zoeken heet Elisabeth Lockhorn en schrijft voor *Opzij*. Een paar maanden geleden interviewde ze Joop, een uitwisseling van gedachten die in haar eigen bed eindigde, waar onze hoofdredacteur namens *Opzij* aan de feministische meetlat werd gezet; Joop was typisch een feminist, zoals je weet. Ik weet niet hoe naïef iemand moet zijn om interviewer voor *Opzij* te worden, maar om een lang verhaal kort te houden: nog twee ontmoetingen volgden en Joop wist Elisabeth ervan te overtuigen dat ze nu ‘verloofd’ waren. Ze bazuinde ‘t overal rond. Toen Joop dus definitief verzwolgen werd door zijn slokdarm – correcter is om te zeggen dat de

‘Schrijven kon Joop van Tijn niet, inpakken des te beter’

kanker hem een bevrijdende hartaanval bezorgde – belde Elisabeth naar de familie, kreeg Joops dochter aan de lijn en vertelde dat ze graag de *Laatste Tocht* wilde bijwonen: ‘Ik was namelijk verloofd met Joop.’

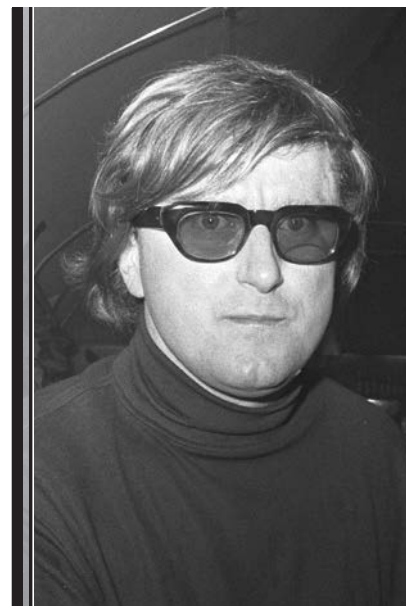
Vanzelfsprekend had ik ‘Theo en Theo’ nimmer te woord gestaan; het gesprek was verzonnen. Ik wist werkelijk niet dat Joop en Elisabeth samen iets moois hadden, al bleek het nieuwtje dat me via de onaangename omweg van de column bereikte, achteraf wel te kloppen. Veel narigheid was het gevolg. Bij geruchte vernam ik dat Elisabeth Lockhorn des duivels was, waarna ik haar opbelde om het misverstand weg te nemen dat ik iets met deze ‘onthulling’ te maken zou hebben.

Toevallig publiceerden Theodor Holman en ik destijds beiden een boek bij uitgeverij Mets & Schilt te Amsterdam. Toen ik daar aan het einde van een vrijdagmiddag langsfietste, zat Holman er achter een kruik jenever. Bij de begroeting welden spontaan vragen bij me op. Zoals: vond zijn boezemvriend het nu echt léuk om te schrijven dat Joop van Tijn slokdarmkanker had opgelopen nadat hij een kuthaartje van Ageeth Scherphuis had ingeslikt? Wat wilde hij aan de orde stellen? Holman antwoordde dat hij die stukjes over Joop ook ‘pijnlijk’, ‘schandelijk’ en ‘lullig’ vond. Theo, de smeerlap, had hem zon-

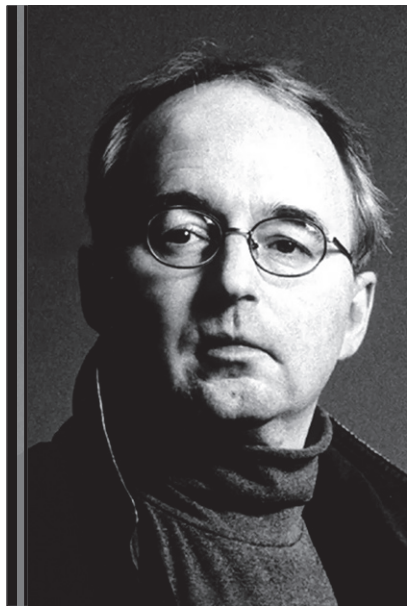
der overleg tot medeondertekenaar van dit abjecte proza gemaakt. ‘Distantieer je er dan van,’ zei ik, maar dat vond hij te ver gaan. ‘Nou ja, nog drie afleveringen,’ verzuchtte Holman en schonk zichzelf nog eens in. ‘Daarna stopt *Revu* ermee. Volgende week ont-hullen we dat Maarten van Traa zich te pletter reed nadat hij was gevraagd om hoofdredacteur van *Vrij Nederland* te worden. Uiteraard opgetekend uit jouw mond, haha.’

Toen *Nieuwe Revu* een halve week later van de pers rolde, bleken de dijenkleeters van ‘Theo en Theo’ definitief uit de kolommen te zijn verdwenen. Breekpunt was Patrick Kluivert geweest, zo bleek, de Ajacied die zichzelf als dader van een dodelijk ongeluk en een verkrachtingszaak in opspraak had gebracht. Week in, week uit maakten ‘T & T’ *sick jokes* over de uit de gratie geraakte topscorer. Op verzoek van *Nieuwe Revu*-verslaggever Frits Barend, die een exclusief interview met Kluivert kon krijgen, vroeg hoofdredacteur Hans Verstraaten het duo om voor één keer de pijlen op een ander slachtoffer te richten. ‘Censuur!’ brieft Van Gogh – en dat betekende dat aan zijn en Holmans medewerking aan het publicatieblad een abrupt einde kwam.

Voortijdig afhaken was een erezak geworden voor Van Gogh, die zijn volgens eigen zeggen ‘honderdttwintig kilo egocentrisme’ steeds amechtiger

Peter Oosthoek: ‘Meneer Van Gogh, weet u een middel tegen kanker?’

Hans Verstraaten vroeg voor één keer de pijlen op een ander te richten

voortsleepte door het medialandschap. Steevast in een sfeer van ruzie en rellerigheid vertrok hij bij onder andere *Het Parool*, de *Vara*, *Radio Rijnmond* – ‘Het beste dat Rotterdam is overkomen was het bombardement van mei 1940’ – *Panorama*, *CJP Journaal*, *Folia Civitatis*, *HP/De Tijd*, *VN*, *Talkradio* en *Nieuwe Revu*. Na een procesgang van negen jaar sprak de Hoge Raad hem vrij van het antisemitisme waarvan hij na de aanval op schrijver Leon de Winter werd beticht.

Eenmaal verworven inzicht in de psyche van een auteur wil de onbevanging receptie van diens werk nogal eens in de weg zitten. Na hun publicaties na de dood van Joop van Tijn daalde mijn nieuwsgierigheid naar de schrijfsels van Van Gogh en Holman tot onder het nulpunt. Ze waren definitief gezakt voor de test. Fout gevoel voor humor, verkeerde kijk op de medemens, ranzig, weerzinwekkend. Een kok die een maaltijd voorschotelt die braakneigingen oproept, hoeft daarna nooit meer voor je te koken.

Om dezelfde reden slaat deze trouwe *Parool*abonnee de dagelijkse column van Holman al 36 jaar over. De cinematografische hoogstandjes van Van Gogh weten een publiek te boeien dat de meesterhand van een creatief genie herkent, maar wie de man in een andere hoedanigheid meervoudig

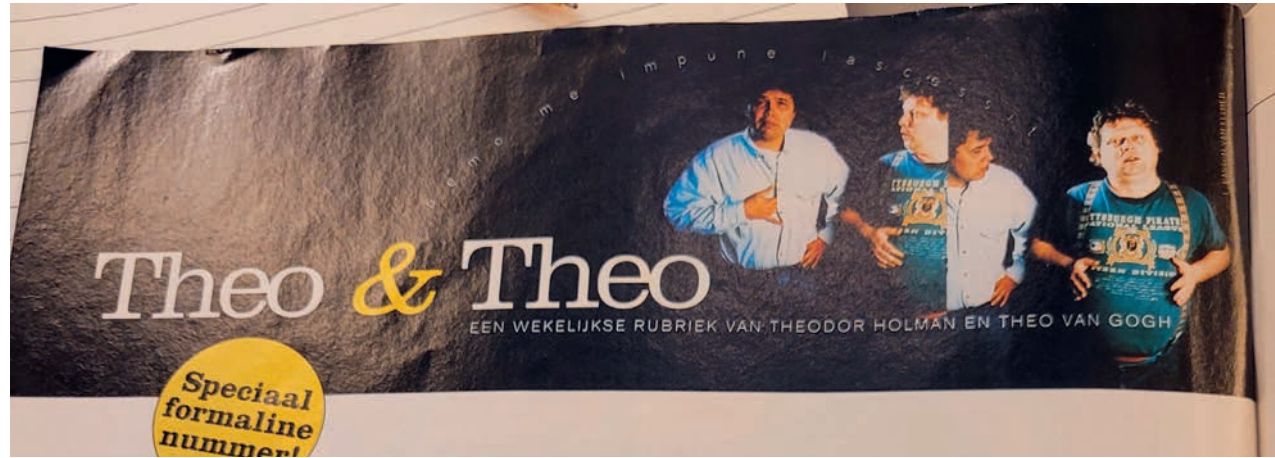
lees verder op pagina 10

‘Goed, ik ben geschift. Geschifte Theo heeft water bij de wijn gedaan’

vervolg van pagina 9

van zijn sokkel zag tuimelen, ondergaat het bekijken van diens saae, humorloze films als een straf.

Hij koesterde een duistere fascinatie voor de dood. Keer op keer schreef hij over Monique van de Ven, die in het programma van Sonja Barend had verteld over de dood van haar zoon: ‘Het blijft een hele troost dat Nino niet voor niets stierf en dat mamma nog vele jaren op tournee kan met zijn nagedachtenis.’ Nadat acteur Peter Oosthoek was bestraald, prees hij een Ibsenvertolking ‘vanwege Kitty Courbois in de lorum en Peter Oosthoek stoned

De rubriekop ‘Theo en Theo’ in de Nieuwe Revu.

van de chemotherapie’. Oosthoek schreef een kort briefje terug: ‘Meneer Van Gogh, weet u soms een middel tegen kanker?’ Toen PvdA-politica Wijnje Jabaaij in 1995 na een slopende ziekte overleed, vertelde haar zoon, de schrijver Ronald Giphart, aan roddelblad *Privé* waarom zijn moeder voor euthanasie had gekozen. Van Gogh schreef er drie venijnige columns in *HP/De Tijd* over; hij vond Gipharts ‘uit-huilen over mama’ ongepast. Volgens verscheen in cultblad *Extrakt* een artikel waaronder de zwierige handtekening van Ronald Giphart stond. Citaat: ‘Mijn moeder was al even beroemd als ik. Mamma poseerde vaak als “bewo-

gen” politica, zo iemand die het opnam voor de zieligen en nooddriftigen van wie er, zoals jullie weten, al meer dan genoeg zijn.’ Bepaald niet het sterkste proza van deze ‘veelgeprezen schrijver’, oordeelde *de Volkskrant*, die erin tuinde. In werkelijkheid was de door Giphart gesigneerde ontboezeming geschreven door Van Gogh. Hij poseerde graag als een beginselvaste idealist die tot geen enkele concessie aan zijn principes bereid was. In 1987 zou Veronica zijn film *Loos* voor een kwart miljoen gulden meefinancieren, maar dat was voor de maker geen reden om in zijn boek *De weldoener* (1988) de ‘gerenommeerde pooier’

Rob Out te ontzien, ‘die ook heel goed is trouwens in het vrouwtjes over het balkon werpen’. Veronica baas Out was zo kwaad dat hij het filmcontract verscheurde. Dat sloeg een flink gat in het budget, maar desondanks werd *Loos* voltooid en haalde de film zelfs kortstondig de bioscoop. In 1994, nadat Out de omroep had verlaten, wilde Veronica de film alsnog uitzenden, mits er twee coupures werden aangebracht. Zo sneuvelde de realistische close-up van het bloed uit mond, ogen en oren spuitende hoofd van een ter dood veroordeelde op het moment dat de elektrische stoel in werking werd gezet. Evenzo sneefde de scène waarin

een penis aan de piano werd vastgespijkerd. Knarsetandend stemde Van Gogh opnieuw in met wat hij ‘censuur’ noemde, al had hij zich in 1984, toen onder druk van de producent de pikantste scènes uit zijn film *Terug naar Oegstgeest* werden geschrapt, voorgenomen daar nooit meer mee akkoord te gaan. “Goed, ik ben geschift. Geschifte Theo heeft water bij de wijn gedaan,” gaf hij in een interview toe. “Nou, leerzame ervaring, maar ik doe het van mijn leven niet meer.” Ook zijn veelvuldig beschimpte vijand Frits Barend stelde zich wankelmoedig op: hij had aangekondigd dat hij per direct bij RTL zou opstappen zodra antise-miet Van Gogh daar zijn opwachting zou maken, maar toen het zo ver was, bleef hij gewoon zitten.

In 1997 presenteerde Van Gogh zijn ‘antidatingsshow’ *De hunkering*, met als grensverleggend aspect dat de kandidaten uit een walmende vleesmolen stapten. ‘Een programma dat in al zijn winderigheid perfect bij Veronica past,’ schreef NRC. “Ik houd nu

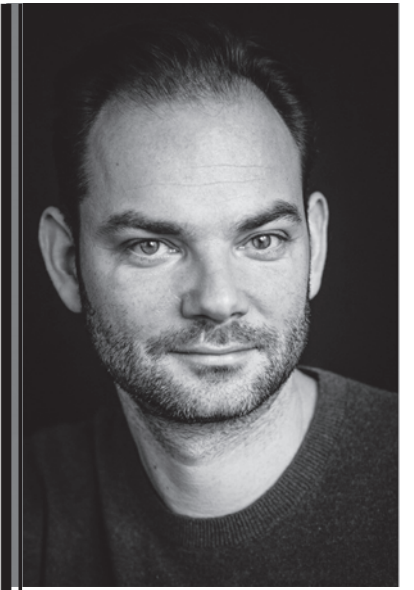

‘Tineke Tent, ons aller toiletjuffrouw van dat stinkende riool Veronica’

eenmaal van gekke, leuke en nieuwe uitdagingen,” verklaarde de maker in het weekblad *TV Extra*. “Men vindt het gek dat ik aan mijn publiek vraag welke kleur schaamhaar onze koningin heeft. Moet je de reacties zien. Heerlijk gewoon.” Iemand had de presentator van

De hunkering er tactvol op moeten wijzen dat hij onderhand de contouren vertoonde die hij in zijn columns toeschreef aan *bêtes noires* als Michaël Zeeman, ‘iemand die gezegend is met het voorkomen van de dood van Pierlala’, of Simon van Collem: ‘Door zijn dood verliest de Nederlandse filmwereld zijn glans, want voor de camera zweette Simon als een otter.’ Zelfs had hij in toenemende mate iets weg van Tineke de Nooij, een volgens zijn polemische bundel *De weldoener* ‘lieftalig kropgezwel van zelfvoldane onderkinnen, dat bevallige figuurtje als een waggelende wigwam en dan die pientere varkensoogjes vol pret “om wat de mensen willen zien en wat de mensen willen horen”’. Tineke Tent, ons aller toiletjuffrouw van dat stinkende riool Veronica, met haar dreunende lach en onheilszwangere japonnetjes... Kom er eens om.’

Ach, Theo was Theo. Zijn harde grappen werden hem onweerstaanbaar geestig en heel oorspronkelijk. De biogra-

De biografie die Jaap Cohen schreef, wordt alom lovend besproken

fie die Jaap Cohen over hem schreef, wordt alom lovend besproken. Chapeau! Zelf kan ik wel iets leukers bedenken dan het lezen van een dik boek over een zelfgenoegzame treiterkerp die ervan genoot om anderen het leven zuur te maken.

Terug naar Wassenaar

door MARK BLAISSE

Zelfs een biografie van 686 bladzijden kan niet helemaal compleet zijn. Het zij Jaap Cohen dan ook vergeven dat hij een paar ervaringen die ik had met Theo van Gogh heeft laten liggen. In het hoofdstuk ‘De eeuwige antisemiet’ gaat het over de briefwisseling tussen Theo en Boudewijn Büch in het studentenblad *Folia*. Cohen wijst op Van Goghs fascinatie voor de excentrieke persoonlijkheid van Büch, en op de afkeer die Van Gogh had voor Leon de Winter, die hij in *Folia* intens heeft beledigd. Maar de briefschrijvers hadden het ook op mij gemunt. Beiden waren het kakkorp Wassenaar ontvlucht, maar ze fantaseerden nog steeds over al dan niet bestaande rijkeluislevens-tjes.

Ik heb een paar jaar in Wassenaar op dezelfde school als Theo gezeten, maar we kenden elkaar toen niet. Toch wist hij te vertellen dat hij in zijn jonge jaren door een hek had gekeken om aan het eind van een lange oprijlaan een groot herenhuis te ontwaren waar ik zogenaamd woonde. Ja, ja, beaamde Büch, die wel beter wist. Ik zou met een chauffeur naar school zijn gebracht en alleen maar kaviaar eten.

Wat vonden de twee het geestig om te doen alsof ik ze niet had zien staan omdat zij ‘te min’ waren. Ook over de inhoud van mijn boekenkast werden grappen gemaakt: er zou alleen maar porno in hebben gestaan, maar wel ‘van de nette soort’. Toen ik enigszins geïrriteerd verzocht met deze onzin op te houden, gingen zij er natuurlijk juist mee verder. Samen anderen sarren, dat was pas echt leuk.

Ergens in 1994 heb ik geopperd een radioprogramma te maken waarin Theo en Boudewijn het zouden opnemen tegen Thom Hoffman, ook een Wassenaarder, en mij. Thema: de ‘kakkers’ tegen de ‘kikkers’, of hoe wij ieder Wassenaar hadden beleefd en waarom zij zich voor de show bij de sloebers wens-ten te rekenen. Maar uitgerkend Theo wilde daar niet aan. Jaren later ben ik met Theo naar het Rijnlands Lyceum in Wassenaar gereden om daar zijn havo-diploma op te halen dat hij in 1993 uit protest tegen alles en iedereen had laten liggen, waarna hij zo snel mogelijk naar Amsterdam was verhuisd. We werden ontvangen door leraren die Theo liever kwijt dan rijk waren geweest, maar nu hij beroemd was het maar al te leuk vonden dat hij een ver-

haaltje kwam vertellen. De aanwezige leerlingen juichten voor hun schoolgenoot alsof hij een popster was. Maar dat diploma ligt er denk ik nog.

Een paar weken voordat hij werd vermoord, zat ik met Theo en onder anderen Pierre Vinken en Paul Fren-trop aan een etentje in het kader van het Republikeins Genootschap. Zijn gescheld op de islam en beledigingen aan het adres van ‘geiten-neukende’ moslims zouden hem wel eens fataal kunnen worden, waar-schuwden de disgenoten in koor. Maar nee, hij dacht niet aan inbin-den, en zeker niet aan persoonlijke bewaking, zoals Jaap Cohen terecht heeft opgemerkt. Tot onze schrik gebeurde wat min of meer was voorspeld. Thom Hoffman, nog twee vrienden en ik vonden het vervolgens nodig op te roepen meer respect te tonen voor diversiteit. Het anti-Marokkanengedrag onder jongeren leidde veel te vaak tot ruzie, kloppartijen en walgelijke discriminatie. We bedachten het oranje bandje met de tekst Respect2All, dat door premier Jan Peter Balken-ende, enkele ministers en bijna anderhalf miljoen andere bewoners van ons land werd gekocht en ge-dragen als teken van tolerantie ten aanzien van ‘de ander’. De ruim één

Het Rijnlands Lyceum in Wassenaar.

FOTO WIKIPEDIA

miljoen euro die de actie opbracht, is grotendeels via de Johan Cruyff Foundation naar verbindende voetbalveldjes in achterstandswijken gegaan.

De ouders van Theo vonden onze actie niet in de geest van zoon Theo, wat begrijpelijk was, maar het was wel onaardig dat ze deze met

‘lijkenpikken’ vergeleken, waarna columnist Theodor Holman ons ook nog eens verweet dat wij van de winst met vakantie naar Brazilië waren gegaan. Van Goghs vrienden vormden een hechte groep, die geen vreemde eenden in hun bijt toelereerde. Gelukkig was Theo zelf veel minder bekrompen.

Een kleurrijke man met een grote mond

door GUUS LUIJTERS

Het gemis dat vriendschap heeft met mijn hele lagere schooltijd vergezeld, want een vriend, zo ontdekte ik al snel, vind je niet zomaar. Er was een scharminkelig jongetje, herinner ik me, scheel met melkboerenhondenhaar, maar altijd vergezeld door een grote herdershond. Een vriendje met een hond als vriend, het zou zo uit een jongensboek kunnen komen. We liepen langs de gracht, het vriendje met de hond en ik, de gracht die als een sloot was, met bomen en struiken langs de modderige oevers en verlaten boerderijen aan de andere kant van het water, toen alles misging en de enorme hond, wiens naam ik ben vergeten, zoals ik ook de naam van het vriendje vergeten ben, plotseling zijn tanden in mijn dijbeen zette, wat het einde van de vriendschap betekende.

Vijfendertig jaar na het schele vriendje met zijn herder kreeg ik weer een vriend met een hond. Theo van Gogh had weliswaar geen echte hond, maar hij bezat wel alles wat een vriend aantrekkelijk maakt, gevoel voor humor bijvoorbeeld en

een scherpe tong. Geheel zoals het hoort, had ik niet hem uitgekozen, maar mij, maar toen hij zich in het Grand Café aan de Amstel aan mijn tafeltje vervoegde om zich voor te stellen en een afspraak te maken, zag ik aan de twinkeling in zijn ogen dat hij het allemaal niet al te serieus nam. Ik voelde me vereerd dat hij naar mij was toegekomen. Ik had *Luger* gezien, zijn debuutfilm uit 1982, en recentelijk *Een dagje naar het strand* uit 1984, dat indruk op me had gemaakt en dat ik met *Terug naar Oegstgeest* tot zijn beste films reken. Van Gogh was een kleurrijke man met een grote mond, die overal tegelijk leek te zijn. In de vroege ochtend zag je hem door je straat fiet-sen, in de middag zat hij op een terras aan de Prinsengracht en ‘s avonds ging hij de cafés af; wat hij ‘s nachts uitvoerde, weet ik niet, maar hij was goed voor een constante stroom van tv-programma’s, grammofoonplaten, strips en spraakmakende columns, dus ik ging ervan uit dat daar ‘s nachts aan gewerkt werd.

Op onze eerste afspraak kreeg ik een welhaast koninklijke behandel-ing die ik als hoogst uitzonderlijk be-schouwde, maar die zoals later bleek

de gewone gang van zaken was. Hij ontzegde zichzelf niets en gaf jou alles, en niet alleen in de vorm van drank en lekker eten. Hij had er onnoemelijk plezier in zijn verhalen te vertellen, en was dan ook nog eens bereid om naar die van jou te luisteren. Naarmate de middag verstreek, vervoegden zich meer mensen aan zijn tafel – want dat het zijn tafel en niet de mijne was, leed geen twijfel – van wie sommigen alleen hun verhaal kwamen vertellen, terwijl anderen bleven zitten om een tijdje mee te drinken. Het was of de bijeenkomst nooit een eind zou nemen. Als ik naar hem keek, beviel hij mij bovenmate: zijn stralend blauwe ogen, die driftige manier waarop hij de ene Gauloise met de andere aanstak, het gulzige drinken en de niet aflatende woordenstroom die alle kanten uitvlood en voortdurend amuseerde.

Of ik nog even meeging om ergens iets te drinken, vroeg hij nadat hij de hele zaak had afgerekend. Op dat moment drong het tot me door dat hij veel jonger was dan ik, nog geen dertig, terwijl ik al begin veertig was en het leven dat hij nu moeiteloos leidde, al enige jaren geleden had afgesloten.

In de rubriek Achterwaarts! (de naam is ontleend aan de memoires van journalist Max Nord) kijken bekende en minder bekende mensen terug op episodes uit hun leven.

De broer van Franz

door ANTHON FASEL

Franz Beckenbauer heb ik één keer ontmoet. Het was in het Olympisch Stadion, waar hij was ter gelegenheid van de presentatie van het boek *Beckenbauer & Crujff* van Marcel Rözer in 2007.

De presentatie van dat boek viel samen met de vertoning van een korte documentaire die Rözer samen met Maaik Krijgsman en Hans Pool maakte over beide voetbalgrootheden. De invalshoek was origineel: het verhaal werd verteld door de broers van de fenomenen, te weten Walter Beckenbauer en Henny Crujff, over wiens – minder succesvolle – levens het ook ging. Uiteraard waren beide broers uitgenodigd en zij genoten zichtbaar van de belangstelling. Voor het eerst leken zij eens in het zonnetje te staan.

Franz Beckenbauer, kort voor de presentatie met een privévlucht uit München gearriveerd, toonde zich vriendelijk en geïnteresseerd. Op de vraag of het niet veel moeite was, antwoordde hij simpel: “So etwas tut man für seinen Bruder.”

Een andere vraag ging over het

Franz en Walter Beckenbauer, Henny Crujff en Marcel Rözer (vlnr) bij de boekpresentatie. FOTO ANP/REIN VAN ZANEN

pak slaag (0-8) dat Bayern München aan Ajax gaf in de afscheidswedstrijd van Johan Crujff, in dit zelfde stadion. “Das war niemals passiert wenn ich dabei gewesen wäre,” zei de Duitse grootmeester beslist. Daarvoor had hij Johan te hoog zitten.

Tot besluit van de bijeenkomst was Beckenbauer ook nog bereid om vanuit de presentatieruimte een voorzet op maat te geven aan Mar-

cel Rözer, zelf een niet onverdienstelijk voetballer, die voor het doel op de grasmat was gaan staan. De bal landde precies op het hoofd van de dolgelukkige schrijver – en Beckenbauer had zijn glas niet eens neergezet terwijl hij de bal door de openstaande deur het veld oprapte.

Van de familie Crujff was uiteraard Henny aanwezig en verder zijn vrouw, zijn moeder en de film-

maker Eddy Terstall, die ook familie is. Johan ontbrak. Te druk.

Anthon Fasel (1953) is actief in cultuur, media en literatuur.

Onze lieve heer in Maastricht

door ROGERIA BURGERS

Al sinds 1972 ben ik een fervente carnavaalsvierder. Ik begon ermee met Guy, een vriend van het eerste uur. Zijn ouders woonden in de Wilhelminalaan in Maastricht. Elke carnavalszondag kwamen we daar met Guy's broers en zussen tezamen, er was koffie met boules en vlaai, en in de badkamer stond een grote verkleedkoffie.

Het was 1981 en ik was uit Parijs, waar ik toen woonde, naar Maastricht gereisd. Guy stond op een hoge ladder de optocht te bekijken. In het station had ik me al geschminkt en verkleed en mijn bagage in een kluis gestopt.

We liepen de oude brug over op de cadans van het *speule van de zaatte hermeniekes* (spelen van de zatte harmonieën). Aan de overkant van de rivier namen we ons eerste pilske, en daarna liepen we naar café Le Mouton Blanc, waar we zonder dat het afgesproken was steevast Poulle ontmoetten, een oude vriend van Guy. Gedrieën gingen we op naar het zonovergoten Vrijthof. Een kleurige massa feestende mensen, zingend en dansend, prachtig! Muziek van alle kanten, kinderen in tule of in dierenpakjes. En prominent het *Mooswief*, het symbool van carnaval, de pop

van een marktkoopvrouw met een enorme neus en waanzinnige klompen, hoog op een grote paal. Ze was die ochtend op een vrachtwagen gebracht met een saluut van kanonschoten, en daar was ook de sleutel van de stad aan Prins Carnaval overgedragen, die er drie dagen de scepter zou zwaaien.

Poulle wilde een ijsje eten. We stevenden af op een lunchroom naast hotel Ducasque. Op de stoep stond een heel breekbaar, chic oud damekje, dat niet durfde over te steken. De mannen tilden haar op en brachten haar naar de overkant. Ze vroegen of ze met ons meedinge een ijsje eten, maar ze bedankte, want ze moest weg. En zei ten afscheid:

“Nou weit ich zeker dat s'livvenier 'nn Mestrechteneer waar.”

Rogeria Burgers (1950) was docente drama en maakt radiodocumentaires.

Het Mooswief op het Vrijthof.

FOTO WIKIPEDIA

Wat een verrassing

door AMMETJE SCHOOK

Toen ik onlangs het Sieboldhuis te Leiden, een museum vol Japans kunst, had bezocht, liep ik met een kleine omweg terug naar het station. In de Haarlemmerstraat vielen mij winkels op die aan het uitsterven zijn: een soort magazijnen waar heel veel vergane glorie te koop is. Bij een ervan ging ik naar binnen. Het was een doolhof van gangen en gangetjes, trappen en trappetjes, schots en scheef staande kasten, kamerschermen en gordijnen. Tegen rekken met kleding stonden schilderijen, in kasten stonden boeken broederlijk naast allerhande glaswerk, fotoapparatuur, grammofoonplaten en dvd-banden. Te midden van al die spullen zag ik op een plank tussen twee Mariabeeldjes een melkbeker staan, die mijn gedachten terugbracht naar het jaar 1955, specifiek 5 mei.

Tien jaar na het einde van de Tweede Wereldoorlog vierde heel Nederland uitbundig Bevrijdingsdag. Op mijn lagere school waren de leerlingen feestelijk gekleed, jongens hadden oranje sjerpen om en meisjes droegen oranje of rood-wit-blauwe strikken in het haar. Om negen uur 's ochtends gingen we met zijn allen naar het gemeentehuis om de burgemeester een aubade te brengen, met vaderlandse liederen als het eerste en zesde couplet van het *Wilhelmus* en *Merck toch hoe Sterck*. Terug op het schoolplein deden we allerlei spelletjes, zoals zaklopen, touwtrekken,

blikjes gooien en koekhappen. 's Middags was er een fietspuzzelrit.

Daarna hadden alle leerlingen nog een verrassing te goed. Opgewonden verzamelden wij ons in het gymnastieklokaal. Daar werden we toegesproken door het hoofd van de school. Na afloop van zijn toespraak kregen we de verrassing: een enveloppe waarin een dubbelgevouwen prentbriefkaart zat, met aan de voorkant een foto van een melkbeker met een afbeelding van de Nederlandse leeuw. Binnenin de kaart stond een tekst die begon met ‘Wat in het vat zit, verzuurt niet’, en daaronder de uitleg waarom we deze dag de melkbeker nog niet kregen: er waren niet genoeg bekertjes om alle Nederlandse schoolkinderen te verblijden. De organisatie van deze verrassing had zich verteld en zodoende waren er te weinig bekertjes gemaakt. We waren teleurgesteld dat we zonder beker naar huis gingen, maar het gezegde op de kaart gaf hoop, we zouden die jubileumbeker later vast nog krijgen. Achteraf heb ik zo mijn twijfels. Ik herinner mij niet ooit melk te hebben gedronken uit een beker met een plaatje van de Nederlandse leeuw.

Ammetje Schook (1946) is beeldend kunstenaar.

Pen en ecoline-inkt, 16,5 x 24 cm.

Picknicken met Angela

door PETER SCHRIJNDERS

Mijn fotografieleraar was een man die zelf kort na de Tweede Wereldoorlog het vak leerde. In de kroeg van Co Meijer vertelde hij over zijn avontuurlijke reizen en reportages. Toen ik hem polste of hij ook les gaf, zei hij: “Je bent niet de eerste die het vraagt en ik heb er al een paar gezegd dat ze beter een leuke hobby kunnen kiezen. Ga met je camera de stad in en laat maar wat zien.” Bobs kritiek kende geen mededogen. Na regelmatig te zijn afgezeken, zei Bob, juist toen ik eraan dacht af te haken: “Het gaat vooruit, maar nu wordt het menens. De volgende stap is de echte fotografie.” Hij trok een boek van Ed van der Elsen van een plank en gaf het mee.

Op de Haarlemmerdijk zat een zigeunervrouw met een kind op schoot. Als iemand passeerde, keek ze verloren omhoog en stak haar hand uit. Juist op het moment dat

een vrouw met vertederde blik wat muntjes in die hand stopte, maakte ik een foto, van grote afstand.

“Wat ben je voor een lafaard, een fotograaf legt contact!” bulderde Bob toen ik hem mijn met veel zwart aangedikte ‘Van der Elsen’ liet zien. “Hoe maak je in godsnaam contact met een zigeunervrouw,” antwoordde ik. “Ga dat leren of zoek een hobby,” sneerde Bob.

Ik las in een paar maanden tijd alle boeken van de bibliotheek over fotografie en ging ervoor. Na in het daarop volgende jaar oog in oog te hebben gestaan met stengengooiende krakers, knuppelende ME'ers en pro- en anti-Israël-demonstranten, sleepte ik tot mijn vreugde een fotografieprijs in de wacht. Daarop volgde een fototentoonstelling, waar ook enkele naakten exposeerden. Een heer sprak me aan: hij wilde foto's voor een garagekalender en het boekomslag van een erotische roman. In

augustus reisde ik naar de Provence, waar mijn opdrachtgever een landhuis bezat; hij had ook een aantal modellen geregeld.

Op een prachtige namiddag struinde ik met een model over kronkelende paadjes op zoek naar locaties. In de verte stond een eenzame boom die een slagschaduw wierp. Op het moment dat we daar waren aangekomen, ik het statief klaar zette en Angela zich opmaakte, passeerde een man met een camera over zijn schouder; hij groette. Toen ik mij even later omdraaide, verwachtte ik hem een eind verderop het pad af te zien lopen, maar hij was verdwenen. Toen Angela haar jurkje begon los te knopen, klonk uit een struik iets verderop een knerpend geluid. Een gebaar makend zei ik: “On va manger.” Angela reageerde verbaasd, omdat we hadden afgesproken pas na de shoot te gaan picknicken. Ik fluisterde in haar oor, waarna ze knikte.

We spreidden een geblokt tafel-

kleed uit in de schaduw. Met zicht op de struik tegen de boom leunend smeerden we stokbroodjes met paté de campagne, fromage du Cantal en dronken lauwe rosé uit Duralex-glaasjes. Toen we na een half uur de laatste rosé inschonken, klonk er luid geritsel. Waarna een gestalte met een rood hoofd zich uit de struik losrukte en er meer struikelend dan rennend als een haas vandoor ging, met op zijn rug een wild heen en weer slingerende camera. Angela was aangeschoten en kreeg, tegen de boomstam gevlijd, keer op keer de slappe lach. Waarschijnlijk de reden dat de foto met de boom de garagekalender niet haalde.

Peter Schrijnders (1955) is fotograaf en muzikant.

Het raadsel Frank Ryan

door GUUS GONGGRIJP

In de Sovjettuitgave *De Solidariteit der Volkeren met de Spaanse Republiek* werd over de Ier Frank Ryan vermeld: ‘Zijn stoffelijk overschot rust in de Duitse Democratische Republiek en zijn graf wordt liefdevol onderhouden door zijn voormalige wapenbroeders van de 11de Internationale Brigade.’

In de jaren tachtig, toen ik in Dresden werkte, zocht ik Jo Brugman geregeld op. Er zat een merkwaardig kantje aan het verhaal van de oud-Spanjestrijder. De SED, de partij waarvan hij lid was, had hem meteen verboden om zich nog verder met de zaak-Ryan te bemoeien. Dat kon een banale reden hebben. Wie belast werd met de pr rond Ryans nagedachtenis, had uitzicht op leuke reises naar Ierland. Maar aan Ryan werd verder geen aandacht besteed. Wat Jo vooral verbaasde, was dat de Ier in een privé-sanatorium in het chique Dresden-Oberloschwitz was overleden – niet direct een oord waar de nazi’s politieke gevangenen heen stuurden.

Maar Ryan was dan ook een geval apart. Zijn politieke achterland was de IRA. Toen de Spaanse Burgeroorlog uitbrak, laaiden de emoties in het streng katholieke Ierland hoog op. De fascistische leider O’Duffy formeerde een ‘Ierse Brigade voor Franco’, die door de laatste overigens al gauw wegens volslagen onbruikbaarheid retour is gezonden. Ryan vocht vanaf december 1936 aan de andere kant als leider van de Ierse Interbrigadisten. Aan de Jarama schoot zijn eenheid het terugtrekkende Britse bataljon te hulp, bewerkstelligde een hergroepering en marcheerde onder het zingen van de *Internationale* op naar de bres in de verdediging.

Tussen het vechten door redigeerde Ryan – hij was journalist – het *Book of the 15th Brigade*, nog steeds een belangrijk naslagwerk. In een radio-uitzending verklaarde hij dat de strijd in Spanje voor hem een voortzetting was van de Ierse vrijheidsstrijd. Hij voelde zich vooral verwant met het Baskische volk.

In maart 1938 viel Ryan in handen van Mussolini’s Zwarte Vlammen-divisie. Zijn onbuigzaamheid was voorbeeldig en hij werd niet uitgewisseld, maar eerst ter dood, en vervolgens tot dertig jaar dwangarbeid veroordeeld. Dageelijks werd hij in elkaar geslagen omdat hij bij het appél wel bereid was voor de vlag van zijn vijanden te salueren, maar weigerde de fascistengroet te brengen. Voor zijn

Toen de Nederlandse oud-Spanjestrijder Jo Brugman na de Tweede Wereldoorlog in het Oost-Duitse Dresden belandde, hoorde hij dat daar ergens een oude strijdmakker uit de Internationale Brigades begraven moest liggen. Hij zocht en vond het graf van Frank Ryan, oud-commandant van de Ierse Spanjevrijwilligers, die na gevangen genomen te zijn op 10 juni 1944 in Dresden was overleden.

vrijlating hebben zich nog de Ierse president en zelfs ‘generaal’ O’Duffy ingezet. Dat trok de aandacht van de Duitse Abwehr, de spionagedienst van admiraal Canaris, die nauwe contacten met Franco onderhield. Twee leden van het in geheime operaties gespecialiseerde Brandenburg Regiment, Clissmann en Hoven, kenden Ryan nog uit de tijd dat ze in Dublin hadden gestudeerd. In overleg met de Spaanse dictator werd in 1940 een ‘ontsnapping’ naar het bezette Parijs geregeld. Vandaar troonde het duo de volstrekt gedesorienteerde Ryan mee naar Berlijn.

Voor de nazi’s waren Ierse militanten interessant. De voormalige chef-staf van de IRA, Sean Russell, was zojuist vanuit de VS naar Berlijn gekomen en er werd serieus

over gedacht om uit Ierse krijgsgevangenen een eenheid samen te stellen voor de strijd tegen Engeland. Een ontmoeting tussen de twee Ieren was snel gearrangeerd. Russell sloeg zijn arm om Ryans

Iemand kwam bezorgd informeren of het heel erg was wat ik gevonden had

schouder en zei: ‘Ik ga morgen naar Ierland, Frank. Zin om mee te gaan?’ En zo gingen beiden in augustus 1940 in Wilhelmshaven aan boord van een U-Boot. Russel werd onderweg echter ziek en

overleed. Ryan schijnt niet op de hoogte te zijn geweest van de opzet van de ‘Operatie Duif’, hoewel die niet zo moeilijk te raden was. Hoe dan ook, hij weigerde in zijn eentje in Ierland aan land te gaan, en de operatie moest worden afgeblazen. Zijn laatste jaren sleet hij in nazi-Duitsland met de semi-diplomatieke status en de privileges van ‘vertegenwoordiger van de IRA’.

Jo Brugman overleed kort voor het einde van de DDR. De ondergang van zijn inmiddels derde land is hem bespaard gebleven. Terug in Nederland wilde ik uitzoeken hoe het nou zat met Ryan en zijn rol in Berlijn. Internet stond nog in zijn kinderschoenen, maar in Amsterdam heb je het Internationaal Instituut voor Sociale Geschiedenis (IISG). Brugmans weduwe verzocht mij nog telefonisch om niet verder te graven – ‘Daar profiteren alleen onze vijanden van’ – en op het IISG kwam iemand bezorgd informeren of het heel erg was wat ik gevonden had.

Dat viel wel mee. Volgens de biografie *Frank Ryan: The Search for The Republic* (1980) van Sean Cronin zou hij in Berlijn slechts met enkele vrienden over de Ierse kwestie hebben zitten filosoferen. Cronin citeert een Berlijnse vriendin van Ryan, die weet te vertellen dat er in ‘de groep’ bij hem thuis met afschuw werd gesproken over de Britse luchtaanvallen, maar met sympathie over de strijd van het Rode Leger. Daarbij was Ryans woning zeker geen conspiratief adres van het communistische verzet. In *Nations and Nationalism* van de Britse historicus Eric Hobsbawm lezen we: ‘Vanuit het oogpunt van antifascistisch links was iemand als Frank Ryan moeilijk te begrijpen: een Ierse republikeinse strijder, zo links dat hij voor de Spaanse Republiek in de Internationale Brigades vocht, maar die, nadat hij door de troepen van generaal Franco gevangen was genomen, in Berlijn opdook, waar hij probeerde om in ruil voor IRA-steun aan Duitsland te bedingen dat Noord- en Zuid-Ierland na een Duitse overwinning zouden worden herenigd.’

In welke mate hij zich daadwerkelijk schuldig heeft gemaakt aan collaboratie, blijft onduidelijk. Actieve ondersteuning van de nazipropaganda is kennelijk uitgebleven. In 2012 is er nog een film gemaakt met de titel *The enigma of Frank Ryan*. Enigma betekent raadsel. Geen slecht gekozen titel. En het graf van Ryan is niet meer te vinden in de voormalige DDR. In 1979 wist zijn zuster Eilís een herbegraving in Ierland te regelen.

Frank Ryan in Spanje, 1936.

Theo, Vincent en Cornelis van Gogh (vlnr).

FOTO'S UIT THE UNKNOWN VAN GOGH

door PETER VAN DEN AKKER

Geen van de Zuid-Afrikaanse oorlogen uit de negentiende eeuw spreekt nog altijd zo tot de verbeelding als de Boerenoorlog, 1899-1902. Dat geldt zeker ook voor het Nederlandse aandeel in deze tweede vrijheidsoorlog, de ultieme krachtmeting tussen Boer en Brit, waarin de Zuid-Afrikaanse Republiek van Transvaal en Oranje-Vrijstaat het onderspit delfde. In zijn boek *Broers in die strijd* verhaalt de Zuid-Afrikaanse historicus Chris Schoeman over de Nederlandse vrijwilligers die zich met ware doodsverachting in de strijd wierpen.

Er is natuurlijk veel aandacht voor het Hollanderskorps dat al aan het prille begin van de oorlogshandelingen in 1899 bij het plaatsje Elandslaagte van de kaart werd geveegd. Maar er komen in Schoemans relaas ook veel bekende Nederlanders voorbij. De veertien jaar jongere broer van schilder Vincent van Gogh springt daarbij het meest in het oog.

Deze Cornelis van Gogh werd in 1867 in het Brabantse Zundert geboren. Hij werkte zich op tot metaalbewerker en begon zijn loopbaan in die hoedanigheid in de Engelse stad Lincoln. Veel langer dan een jaar heeft dat niet geduurd, want in oktober 1889 kwam de jonge Van Gogh als ingenieur op de loonlijst van de Cornucopia Goudmijn in Germiston, een onderdeel van Witwatersrand, even ten noordoosten van het huidige centrum van Johannesburg.

Over die stad was Cor niet te spreken. Kort na zijn aankomst schreef hij aan zijn broer Theo: ‘Johannesburg is een plaats vol stof en goud. de stad is leelijk zonder eenige omstreke.’ Een jaar later, 8 oktober 1890, schreef hij opnieuw aan Theo, deze keer naar aanleiding van de zelfmoord van hun broer Vincent: ‘Je weet niet hoe versted ik stond, toen ik de treurige tijding van Vincent hoorde, volkomen begrijp ik dat het een enorm gemis en leegte voor je wezen zal, hoewel ik geloof dat het voor hemzelf beter is, als nu.’

In deze brief beklagt hij zich bij Theo opnieuw over de vaalheid van de stad en haar omgeving. Terloops meldt hij dat hij inmiddels bij het spoor werkzaam is. Bedoeld is de Nederlands Zuid-Afrikaanse Spoorwegmaatschappij (NZAMS). Die was in 1887 door Paul Kruger, de boertige, maar gewiekste president van de Transvaal, opgericht om de wat achteropgeraakte boerenrepubliek op stoom te krijgen in de niet meer te stuiten industrialisatie die ook haar boerensamenleving als gevolg van het delven van

Vergeeten broer Cor van Gogh vocht in Zuid-Afrika

Vincent van Gogh is wereldberoemd en zijn broer en toeverlaat Theo ook. Maar er was nog een derde broer, Cornelis, een metaalbewerker die uiteindelijk stierf in de Boerenoorlog in Zuid-Afrika.

diamanten en goud in haar greep had gekregen. Cor werd niet alleen chef van het locomotieven-depot, maar ook met duizenden andere Nederlanders een toegewijde uitvoerder van Krugers Hollanderspolitiek. De Transvaal zat immers te springen om de inbreng van Nederlandse deskundigheid op velerlei terrein, zoals die van een hoogopgeleide metaalbewerker als Cor van Gogh.

Als het ging om politieke onstuimigheid: ook op dat vlak liet Cor zich niet onbetuigd. In 1895 zette Krugers aartsvijand, de megalomane Cecil John Rhodes, de Donald Trump van de laatnegentiende eeuw, een staatsgreep op touw. Rhodes’ vertrouweling, de arts Jameson, zou Johannesburg wel even onder de voet lopen en de macht daar overnemen. De Jameson-putsch werd echter een jammerlijke mislukking, en daarmee de aanloop naar de Boerenoorlog. Cor van Gogh koos partij en nam deel aan de door Kruger grootscheeps opgezette landsverdediging. Zo ging hij wachtlopen voor de weermacht van de Zuid-Afrikaanse Republiek (ZAR).

Aan het begin van 1900, de Boerenoorlog was nog maar enkele maanden bezig, werd Cor van Gogh ingelijfd in een van de vechteenheden van de ZAR-weermacht. Zijn commando raakte begin april 1900 verwickeld in een bloedige confrontatie met het Engelse leger. Het is niet duidelijk of Cor van Gogh bij het treffen, dat als ‘de slag van Boshof’ de geschiedenis is ingegaan,

gewond is geraakt. Wel is door het Rode Kruis in een Engels veldhospitaal in het dorpje Brandfort opgetekend dat Cornelius van Gogh daar als krijgsgevangene werd opgenomen en op 12 april 1900 overleed. Hij zou ernstig ziek zijn geworden en tijdens een van zijn koortsaanvallen de hand aan zichzelf hebben geslagen. ‘Zelfmoord als gevolg van koortsaanval’ staat er volgens Schoeman letterlijk in het Rode Kruisrapport.

Veel vragen blijven echter onbeantwoord. Zo vraagt Schoeman zich af waarom het Rode Kruis niet heeft vermeld hoe Cor van Gogh er precies aan toe was toen hij in dat Engelse veldhospitaal werd opgenomen. Vermoed mag worden dat hij gewond was geraakt en daarom verpleging nodig had. Maar hoe gewond? En waarom is de toedracht van Cors zelfmoord helemaal niet beschreven? Zeker is in ieder geval dat Cornelius van Gogh op het kerkhof van Brandfort werd begraven. Maar ook van zijn graf is geen spoor meer terug te vinden.

Het versnipperde verleden van Cornelius van Gogh heeft op internet meer dan genoeg voedsel gegeven aan de meest oververhitte fantasieën. Zo zou hij zijn woning in Johannesburg in 1889 gezellig hebben gemaakt met schilderijen en tekeningen van zijn oudere broer. Die had hij namelijk als cadeau van Vincent onder zijn arm toen hij sloop ging naar Zuid-Afrika. Waar zijn al die kostbaarheden gebleven? Met veel geestdrift worden nieuwe feiten in elkaar geknutseld onder het motto ‘*Sothey’s, here we come!*’

Chris Schoeman beschrijft in zijn boek ook een andere bekende schilder, te weten Frans Oerder, die Cornelius van Gogh moet hebben gekend, want zij dienden allebei in hetzelfde boerencommando en trokken ook bij de NZASM samen op. Oerder heeft de Boerenoorlog overleefd. Hij werd door Paul Kruger benoemd tot oorlogskunstenaar die met zijn schilderijen het verloop van de strijd in beeld moest brengen. Na de oorlog heeft Oerder een reputatie als succesvolle schilder van stillevens en portretten opgebouwd. Daarnaast schilderde hij een reeks bloemencomposities, waarbij vooral zijn magnolia’s opvielen. Gaat nu de fantasie weer opspelen of ligt er een nieuw terrein voor speurneuzen braak? Want is het echt wel toeval dat Oeders magnolia’s zo sprekend lijken op de bloesemtakken van Vincent van Gogh?

Chris Schoeman: *Broers in die stryd, Hollanders in Die Anglo-Boereoorlog* (2011) en *The Unknown Van Gogh* (2015).

De parel van de Jordaan

Op 7 februari is het honderd jaar geleden dat Johnny Jordaan (1924-1989) werd geboren, de zanger die zich met ongekend succes opwierp als de koning van het Amsterdamse volkslied. Dat hij een geromantiseerde, vooroorlogse versie van de Jordaan bezong die niet meer bestond, was een detail waar niemand moeilijk over deed.

door JACQUES KLÖTERS

Op het moment dat de rock-'n-roll Nederland moest gaan overerven, werd het Jordaanlied populair. Het begon ermee dat Johnny Jordaan winnaar werd van de wedstrijd van de mooiste stemmen uit de Jordaan. Hij was geen onbekende in de buurt. In 1955 stond Johnny Jordaan, artiestennaam van Johannes Musscher, bekend als de zingende kelner van De Kuil, een bekende uitgaansgelegenheid in een steegje tussen Nieuwendijk en Damrak. Een dag na de wedstrijd werd zijn lied door Alex de Haas (Alexander Nederveen) op de radio uitgezonden.

Er volgde snel landelijke bekendheid voor Johnny, en hij ging met zijn vaste accordeonist Jan Hilligers door het hele land optreden. Er kwam een 78-toerenplaat van 'De parel van de Jordaan', met op de achterkant het liedje van Henvo (Henk Voogt), Louis Noiret (Louis Schwartz) en Emile van der Brande (Henk de Wolf): *Bij ons in de Jordaan*. Het koor dat meezong heette Klaverjasclub Schoppen Negen en werd gevormd door allerlei familieleden. De plaat had een geweldig succes en er moest ogenblikkelijk nieuw repertoire komen.

Het duo Henvo/Noiret kwam met *De Jordaan-wals*, *De afgekeurde woning* en *Zó, zó, zó is de Jordaan*. De componist en arrangeur Harry de Groot bewerkte *Aan de voet van die ouwe Wester*, en hij schreef met Pi Vèriss (Piet Visser) de grote hit *Geef mij maar Amsterdam*. De hitmachine was op gang gekomen.

Henvo had sinds de jaren twintig tientallen revues geschreven en diepte uit zijn oude werk liedjes op die hij geschikt vond voor Johnny. Hij gaf

26 februari 1971: Uitreiking van de Edisons, ook aan Johnny Jordaan, geflankeerd door Tante Leen.

FOTO BERT VERHOEFF/NATIONAAL ARCHIEF

de ruimte aan Johnny's sentiment met liedjes over 'moeder', hij liet de Jordaan tot leven komen in liedjes over garnalenpelsters, en een feestseer ontstond vanzelf bij zijn potpourri met gezellige onzinteksten:

*Vader waarom hebben de giraffen
toch zo'n hele lange nek?
Jongelief vraag dat maar aan je
moeder die vertelt het jou direk
Wanneer je vader zo een nek had
was hij blij
Want dan bleef z'n borrel langer
in de glij.*

en *O saberiosia, saberijeje, holadio.*

1955 is het jaar van Johnny Jordaan. In een paar maanden tijd vliegen er honderdduizenden 78-toerenplaten van hem de winkel uit. Hij staat voor het laatst in een revuetje van Henvo en treedt voor

het eerst op met Tante Leen (Helena Kok-Polder) in het Concertgebouw. De Jordaan is een rage geworden. Het 'onbeschaafde' Jordaanse accent klinkt nu ook op radio en televisie. Wim Sonneveld heeft de weg bereid met zijn orgeldraaier Willem Parel. Tom Manders legt, verkleed als Dorus, de verbinding tussen de Jordaan en Parijs in zijn cabaret St. Germain-

Tante Leen heeft aan de zijde van Johnny Jordaan een mooie carrière

des-Prés, dat ook vaak op de televisie te zien is. Toms broer, de bekende humorist Kees Manders, schrijft voor z'n vrouw Zwarte Riek (Hendrika Jansen) het lied *Me wiegie was een stijfsekkissie en Hup*

sanssee de platte boender.

Wie, zoals mijn vader, niet tegen het Jordaanse accent kan maar toch het Amsterdam-sentiment voelt, zingt met Wim Sonneveld *Aan de Amsterdamse grachten* mee, een liedje van Pieter Goemans. Tante Leen heeft aan de zijde van Johnny Jordaan een mooie carrière; zij zingt van de Rotterdamse liedjesschrijver en accordeonist Jaap Valkhoff het lied *O Johnny* en tijdens de Jordaanrage grijpt men terug naar de mooie Jordaanlieders van Louis Davids (Simon David) en Margie Morris (Margaret Whitefoot), die opnieuw populair worden.

De Jordaanrage in de muziek kwam geheel onverwacht. Hoe was dit succes te verklaren? Feit was natuurlijk dat Johnny Jordaan een groot kunstenaar was, een aanstekelijke entertainer met een gouden stem die

recht uit het hart leek te komen. Maar waarom de Jordaan? De teksten van de liedjes beschreven eigenlijk een Jordaan die al bijna niet meer bestond. Die misschien wel nooit had bestaan, een mythe die in de loop van de tijd zo vaak in dezelfde woorden was verteld dat de Jordaners hem zelf waren gaan geloven. Er werd een wereld in bezongen die Mokum heette en die

Dat de Jordaners van de Italiaanse opera hielden, is vaak duidelijk te horen

gestoffeerd was met baaien rokken, stijfsekkissies, bedsteden en porclaren. Die wereld was in de jaren vijftig al jeugdsentiment geworden. Veel Jordaners gingen wonen in de nieuwe tuinsteden van Amsterdam-

West. Men had gezien hoe de Jodenbuurt, aan de andere kant van Amsterdam, gesloopt was. Nu werd ook de Jordaan bedreigd met demping, doorbraak en afbraak. Deze spanning tussen de onbekende nieuwe tijd en de hang naar de aantrekkelijk voorgestelde oude tijd werd in het Jordaanlied geuit.

In een rapport dat kort na de oorlog verscheen, wordt gesteld dat Nederland eigenlijk geen eigen volksmuziekcultuur heeft, zoals Portugal of Griekenland, maar dat het altijd buitenlandse invloeden heeft verwerkt. Zo gezien zou de Jordaanrage het enige moment zijn in de geschiedenis van de Nederlandse populaire muziek dat er iets heel eigens ontstond. Maar echt oorspronkelijk was het Jordaanlied natuurlijk niet. Het klonk zeer bekend in de oren; het greep terug naar het vooroorlogse repertoire.

Dat de Jordaners van de Italiaanse opera hielden, is vaak duidelijk te horen. De akkoorden, de ritmes, de melodieën, de manier van zingen, het was allemaal even vertrouwd. Wie de namen bekijkt van de makers van het repertoire zal zien dat het voor het grootste deel mensen waren die al voor de oorlog in het amusementsbedrijf actief waren. Johnny Jordaan had ook in de jaren twintig succes kunnen hebben met dit repertoire en met deze muziek. De aanjagers van de Jordaanrage, mensen als Henvo en Louis Noiret, waren oudere vakmensen die op het punt stonden door de jongeren te worden verdrongen.

In 1955, toen de welvaartsstaat kon beginnen, stond een cononflikt op punt van uitbreken, een generatieconflict. Jong tegen oud. Kinderen die in vrede en welvaart opgroeiden tegen mensen van voor de oorlog die de crisis en de oorlog hadden meegemaakt, die nog wisten wat armoede was. Dat conflict werd vooral in de populaire cultuur uitgevochten, en het wapen van de jongeren was muziek. In Amerika was in 1955 al te horen wat de muziek van de toekomst zou worden: rock-'n-roll op singlepjes.

De Nederlandse platenmaatschappijen en de omroepen kozen voorlopig nog voor het bekende en vertrouwde. Vanuit dat oogpunt is de Jordaanrage te begrijpen als een geweldige, laatste, winnende slag van de gevestigde generatie waarin de vooroorlogse waarden, zuinigheid, gemeenschapszin en je plek kennen nog eens op 78 toeren geformuleerd en bevestigd werden.

Karin Kent

Karin Kent zong *Knokke* plat, meldt *Argus* 165. Jawel, maar zoals ik vroeger als de Draayer Joost al placht te zeggen: het kan naar lopen met een hit. Dat is ook hier het geval. Oorspronkelijke titel: *Marriage/French Style*. Muziek: Burt Bacharach, tekst: Hal David. Het beroemde duo. Toen kwam als eerste onze Greetje Kauffeld, jazzzangeres, met een Duitse versie in 1965, geproduceerd door Tony Vos, die stafproducer was bij Phonogram. Greetje Kauffeld was in Duitsland in die jaren vooral succesvol als schlagerzangeres. Haar versie heette *Tanz bitte noch einmahl mit mir*. Tekst & muziek: Bacharach/David/Duitse tekst: Kurt Hertha, een beroemde Duitse schlagercomponist.

Toen kon je wachten op een Hollandse versie. En die kwam alras. Op hetzelfde programma-bureau van Phonogram was Rine

Karin Kent in *Knokke*, 1966.

FOTO NATIONAAL ARCHIEF

van de leuke kanten van *Argus* vind ik de vormgeving en het eigenwijze formaat. Het is mooi in balans. En wat heerlijk vond ik het dat lelijke advertenties de rust niet verstoorden. Maar nu dan ineens een halve pagina Max. Het doet zeer aan mijn ogen, en dan ook nog eens pesterig naast het eerbetoon aan de fijnbesnaarde Peter van Hugten. Ik hoop van harte dat u Max voortaan buiten de deur kunt houden, en als *Argus* niet kan voortbestaan zonder advertenties, dat u een beslissende stem heeft in de vormgeving. Er zijn genoeg voorbeelden van gedrukte media die daar een punt van maken.

Overveen, Chris van Gelderen

Musea

Treurig wat Willem de Bruin constateert, maar moeten we ons zorgen maken over die ene beeldengroep *Het doel van Santiago de Chile* of over musea die hun taak verzaaken? Het destijds beroemde beeld zou aanstotend zijn geworden, het zou geschiedenis zijn geworden, de belangstelling ervoor verslapt, het zou door het museum moeten worden afgestoten. Zijn de musea er niet juist om beroemde kunst te conserveren, om kunsthistorie mogelijk te maken, om kijkers op te voeren? De musea hebben niet de taak persoonlijke voorkeuren van directeurs en conservatoren uit te werken, maar om waarden van en voor de samenleving te bewaren en te beschermen. Ontstaat er ruimtegebrek in de depots, dan zijn er genoeg zoetsappige beelden van bevallige dames en nietszeggende koninklijke portretten die beter plaats kunnen maken.

Ruurlo, Siebrecht van der Spoel

BRIEVEN

Greveke verantwoordelijk voor het Nederlandse repertoire. Ze was als programmaleider/producter zeer succesvol met Joop de Knecht, Malando en Corry Brokken. Ook Karin Kent viel onder haar. *Tanze bitte noch einmahl mit mir* vond Tineke de Nooij zeer geschikt voor een Nederlandstalige versie met Karin Kent. Dat vond Rine Geveke een goed idee.

De maker van de Nederlandse tekst is John van Olten, die niemand kent. Ik gok dat het het zoveelste pseudoniem van wijlen Gerrit den Braber is. Gerrit was een bekwaam en zeer succesvolle tekstschrijver. Om niet te veel op te vallen, bediende hij zich van talloze aliassen. Ik ken pseudoniemen als Peter Cirkel, Lode-wijk Post, Dertien: allemaal Gerrit den Braber. Hij was buitengewoon bekwaam en snel en schiep in een oogwenk ondermeer de volgende onvergankelijke, onverbiddelijke meesterwerken (vertalingen of bewerkingen), sinds de dag van verschijnen onderdeel van ons openbaar hitbezi: *Paradiso, Roosje m'n Roosje, Sophietje, Ritme van de regen, De glimlach van een kind* en vele andere.

Castro Marim, Algarve, Willem van Kooten

Advertentie

Ik lees uw blad nu een paar maanden met veel plezier – zeker als de postbode zo vriendelijk is het blad tijdig te bezorgen – en ook het eerste nummer van dit jaar mag er zijn. Een

De nieuwe stem van Frank Sinatra

door COEN DE JONGE

Simon Vinkenoog, altijd alert op nieuwe geluiden, had het in 1953 al opgemerkt, blijkt uit een gedicht in zijn bundel *Lessen uit de nieuwe school van taboes*:

*Ik spreek (...)
niet met het wapen van vernieling
niet met de hoop in vertraagde handen
en niet met de nieuwe stem van Sinatra*

Die nieuwe stem... Een paar jaar eerder zag niemand dat aankomen. Frank Sinatra (1915-1998), door zijn publiciteitsmanager treffend tot *The Voice* betiteld, lag in 1952 letterlijk op zijn rug. Zo vertelde hij later dat hij in zijn zwarte periode na intens barbezoek op straat ter aarde was gezegen, onmachtig om nog op te staan. Een voorbijganger hielp hem overeind en vroeg onthutst: "*You are Sinatra?!!*"

Inderdaad, alles was na 1950 uit de handen van het voormalige jeugdidoel geglipt. Geen film- en platencontract, geen radio- en tv-shows, nauwelijks boekingen voor optredens, geen top-hits meer. "*I was just sittin' near the telephone that didn't ring.*" En dat terwijl hij zich vanaf 1940 pijlsnel had ontwikkeld tot de onbetwiste *big star* van de *bobby soxers*, de meisjes met de korte witte sokjes. Het eerste echte tiener-idoel.

Hij had er een uitnemende leerschool voor doorlopen, in de jaren dertig als lid van de locale vocal group *The Hoboken Four* en als zingende ober, daarna als *boy singer* bij het orkest van trompettist Harry James en vervolgens als aanstormende beroemdheid bij de band van trombonist Tommy Dorsey. Samen hadden ze in 1940 een enorme hit met het treurige lied *I'll Never Smile Again* (twaalf weken op nr. 1), en een jaar later wilde Sinatra al bij Dorsey vertrekken.

Daar kwam eerst niks van in; hij had een wurgcontract getekend en de orkestleider wilde hem daar hardhandig aan houden. Door toedoen van enkele oude kennissen met veel overredingskracht slikte Dorsey zijn bezwaren in, waarna de zanger in september 1942 kon beginnen aan een opzienbarende solocarrière. Zo nam hij in 1945 als eerste de song *You'll Never Walk Alone* op, die toen, vlak na de oorlog, een geheel andere betekenis had dan de later vaak misbruikte versie op voetbalveld en Coolsingel.

Maar vanaf 1948 kwamen er al rafels aan die glorieuze loopbaan. Aan zijn stem lag het aanvankelijk niet: hij beschikte nog steeds over zijn fameuze lichte bariton, een vleugje belcanto gemengd met jazz en swing, een groot gevoel voor teksten. En een sound met een kwaliteit die in die jaren vooral aan een altviool deed denken. Jasha Heifetz was niet voor niets een van Sinatra's grote helden. "*The fantastic things he did with the notes – holding*

them, gently sliding them. sustaining them. It was a whole new concept of phrasing to me, and terribly exciting."

Eind jaren veertig was al die muzikaliteit niet meer genoeg. Songs vol treurnis wilde de nieuwe jonge generatie niet meer horen, de oorlog was, zoals dat gaat, in hun beleving al eeuwen voorbij. En Sinatra had het er in die jaren ook wel een beetje naar gemaakt. Mishandeling van een roddelende journalist, trammelant binnen het huwelijk, verhalen over maffiavrienden, een tumultueuze relatie met actrice Ava Gardner, bovenmatig gebruik van alcohol en tabak, het fanatieke vasthouden aan songs uit het *Great American Songbook*, en tot overmaat van ramp op zeker moment ook nog sabotage door zijn eigen stembanden, die begonnen te bloeden – er kwam geen geluid meer uit.

Weer een talent in de knop gebroken, zo leek het. Maar toch. "*You have to scrape the bottom to appreciate life and start living again.*"

Aan het einde van zijn verbintenis met het platenlabel Columbia (waar hij van de managers vreselijke *novelty tunes* moest opnemen, zoals het desastreuze *Mama Will Bark* met het fors beboezemde model Dagmar) doken er al platen op die een hint waren naar een nieuwe toekomst. *Birth Of The Blues* bijvoorbeeld, opgenomen in juni 1952: een hard swingend arrangement van een invaller-arrangeur, de jazzsaxofonist Heinie Beau. En met een stem die weinig meer te maken had met het hemelse jongheerengeluid uit zijn beginjaren. Allicht, de zanger had zijn veertigste verjaardag al in zicht.

Het leken hopeloze tijden – totdat zich vrijwel gelijktijdig twee ontwikkelingen voordeden. De eerste was in 1953 de kans om de schlemielige soldaat Angelo Maggio te spelen in de film *From Here To Eternity*. Op voorspraak van (toen nog) echtgenote Ava Gardner kreeg Sinatra de

rol. Die bleek geknipt voor hem te zijn – "*I was always Maggio*" – en hij won er zomaar een Oscar mee. Parallel daaraan kreeg hij, tot verbazing van zijn eigen agent, een contract met de nog bescheiden platenmaatschappij Capitol. Na een aanloop waarbij vooral zijn loyaliteit voor de eigen arrangeurs een rol speelde, werd hij via een truc gekoppeld aan de bescheiden arrangeur Nelson Riddle, die al mooi werk voor Nat King Cole had verricht.

Het werd een gouden combinatie. Hoewel de zanger Riddle op de eerste studiodag even apart nam om hem een kwartier lang onderhanden te nemen. Het arrangement was hem te druk, het zat de zangpartij in de weg. Kennelijk was dat consult genoeg, zoals bleek uit het album *Swing Easy* (1953). *The mature Sinatra*, met een stem die nog steeds kon vleien zonder sentimenteel te worden. Nu meer cello dan altviool. *The belcanto of mature Sinatra* volgens tenor Luciano Pavarotti. En die stem kon nu ook op eigen kracht swingen, zonder meegevoerd te hoeven worden door een orkest.

Een jaar later begonnen ze aan *In The Wee Small Hours*, een album vol bitterzoete ballads. Het eerste conceptalbum, een verzameling met een verhaal. Riddle zei er later over: "*It was Ava who did that – who taught him how to sing a torch song. That's how he learned. She was the greatest love of his life, and he lost her.*"

Een pikzwart album, dus geen opgewekte swinger – en toch een groot succes. Zelfs bluesman B.B. King sliep met dat album onder zijn kussen. Sinatra was terug op het podium. Waaraan hij zelf nooit had getwijfeld.

Frank Sinatra: Platinum
Capitol/Universal (twee cd's)

Jan de Koning: diepe weerzin tegen polarisatie

'Om Jan de Koning is het te vroeg stil geworden,' zei een spreker bij de begrafenisplechtigheid voor Jan de Koning in de Haagse Kloosterkerk in oktober 1994. 'We zouden zijn wijsheid nu goed kunnen gebruiken.' Welke wijsheid? We vragen het aan zijn biograaf, Peter Bootsma.

door JOHN JANSEN VAN GALEN

Na enige aarzeling sluit Peter Bootsma, auteur van *Als het niet kan zoals het moet...*, zich aan bij de schrijver Arnon Grunberg: "De laconiekheid die mijn hoofdpersoon als een soort levenshouding had en waarvan Grunberg schrijft dat dit nu veel te weinig het geval is."

Laconiek kan ook onverschilligheid inhouden. "Niet bij Jan de Koning. Hij wilde altijd precies weten wat er speelde, alles van iedereen weten. Maar zonder zich op te winden. Hij had een onverstoortbaarheid die nu zeldzaam is geworden."

Een andere spreker in de Kloosterkerk repte, enigszins clichématig van 'het einde van een tijdperk'. Welk tijdperk? Bootsma: "De Koning werd medio 1994 ziek, net nadat Wim Kok premier was geworden, en stierf 9 oktober van dat jaar. Het was het begin van het einde van de suprematie van de drie grote volkspartijen. Het CDA zat voor het eerst in de oppositie. De Koning heeft het gedonderjaag tussen Ruud Lubbers en Elco Brinkman nog volop meegemaakt. In 1990 zei hij in een interview te hopen dat een opvolger van Lubbers uit het CDA als premier nog heel lang in functie zou blijven, maar vier jaar later zei hij in een vertrouwelijk gesprek: 'Dit is al te ver gegaan, dit krijgen we niet meer goed.' De partij was in een negatieve spiraal terechtgekomen."

Toch treft het de lezer van Bootsma's biografie *Als het niet kan zoals het moet...* (denk er achteraan: "...dan moet het maar zoals het kan") hoe weinig de christendemocratische leiders zich in de jaren zeventig en tachtig bezorgd lijkten te maken over de om zich heen grijpende secularisatie en ontkerkelijking.

"De Koning voelde als partijvoorzitter van de Anti-Revolutionaire Partij (ARP) bij zijn talloze spreekbeurten wel dat de christelijke politiek geen wervingskracht meer had: altijd alleen oude man-

nen in die gereformeerde dorpen. Jonge mensen kwamen er niet meer op af en dat was voor De Koning een van de drijfveren om naar het CDA te streven: jongens, we kachelen achteruit, christelijke partijen zijn op de oude manier niet meer houdbaar."

Vanaf 1963 gingen de confessionele partijen gestaag in stemmental achteruit, al sloot iemand als Willem Aantjes daar de ogen voor. "Die zei: 'Kijk eens aan, onder Barend Biesheuvel gingen we van dertien naar veertien zetels, de enige van de drie partijen die een zetel won.'"

In de jaren zeventig voltrok zich het moeizame, vaak tumultueuze proces van eenwording van de drie confessionele partijen, met voor out- maar ook veel insiders ondoorgroendelijke discussies over de 'grondslag' van de nieuwe partij. "Het ging erom of je mensen in het CDA rechtstreeks moest kunnen aanspreken op de Bijbel," zegt Bootsma. "Dat vond De Koning een achterhaalde discussie."

De buitenwacht verkneukelde

zich bij voorbaat over de aanstaande mislukking van dit fusieproces, maar De Koning behield het vertrouwen in het CDA-in- oprichting. "Volgens wijlen journalist Willem Breedveld was het CDA er zonder Jan de Koning nooit gekomen, al kun je dat nooit bewijzen. Hij voelde een diepe weerzin tegen polarisatie, wilde een partij in het midden die zowel met de PvdA als met de VVD kon regeren. En als het CDA met de VVD regeerde, had hij sterk de neiging om steeds te kijken: hoe kunnen we de PvdA er weer bij betrekken? En omgekeerd ook."

Die afkeer van polarisatie kan volgens Boomsma te maken hebben met de ervaringen van De Koning toen hij als negentienjarige vrijwilliger naar Nederlands-Indië ging en in een vuile oorlog belandde. "Misschien dacht hij: na wat ik daar heb meegemaakt, wil ik liefst met niemand meer in conflict raken en met iedereen in vriendschap leven. Dat heeft hij serieus doorgezet. Het heeft diep bij hem gezeten."

Maar De Koning sprak nooit over zijn 'Indische verleden', wat Bootsma typerend noemt voor zijn generatie. Als minister van Ontwikkelingssamenwerking op bezoek in Jakarta bezocht hij wel bij Bandung het graf van zijn broer die er omgekomen was. *De Telegraaf* kreeg er lucht van en citeerde hem: "Het is een plooi in het leven van mijn ouders die zij nooit meer glad hebben kunnen strijken."

De Koning was weliswaar gereformeerd opgevoed als zoon van de gemeentesecretaris en later burgemeester van Zwartsluis, maar ging als volwassene over naar de minder scherp slijpende Hervormde Kerk, dat was 'tenminste geen kerk waar je gelukkig kon worden'.

"Linkse politicologen als Joop van den Berg schreven eind jaren zeventig dat het allemaal niks zou worden met dat CDA," zegt Bootsma. "Het zou eenvoudig een 'sterven in elkaars armen' worden. Dat was nog niet zo gek verzonnen, de partijen verloren aanhang en leden aan interne verdeeldheid. Maar ook de neergang van de PvdA begint bij haar overmoed tijdens de formatie van 1978."

"De opkomst van Ruud Lubbers, die als lijsttrekker van het CDA bij de verkiezingen in 1984 en '89 maar liefst 54 zetels binnenhaalde, was het eerste teken dat we de christendemocratie nog niet helemaal konden afschrijven. De Koning had in diens eerste twee kabinetten een ongelooflijk grote invloed op Lubbers, een soort getuensrol. Toen hij in Lubbers' derde kabinet geen minister meer werd, stond het CDA voor de vraag: wie kunnen we nu die rol geven? Ze bedachten Koos Andriessen, maar dat is onzin: zo iemand wijs je niet aan, die moet vanzelf komen bovendien."

Het lijkt dan ook niet toeval- lig dat Lubbers in zijn laatste periode als premier 'de weg kwijt raakte', waarop de afkleving van het CDA zich voortzette, eerst traag, later in versneld tempo – tot de virtuele vijf zetels van nu. Maar over de toekomst van de partij wil Bootsma niet bespiegelen, dat zou strijdig zijn met zijn opvatting van de geschiedschrijving. "Waarom gaat een jongeman in vredesnaam in 1945 naar een guerrillaoorlog in de tropen? Hij is daar zijn leven niet zeker. Maar dat kun je alleen begrijpen uit egodocumenten en kranten uit die jaren. En dan maar hopen dat de lezer het begrijpt. Die lezer heeft niks aan mijn toevallige mening en wat we daar nu van vinden. Je moet proberen de gebeurtenissen in hun tijd te plaatsen. En *all the rest is bull-shit.*"

Peter Bootsma

FOTO BOOM GESCHIEDENIS

Het leven is achteraf op z'n best

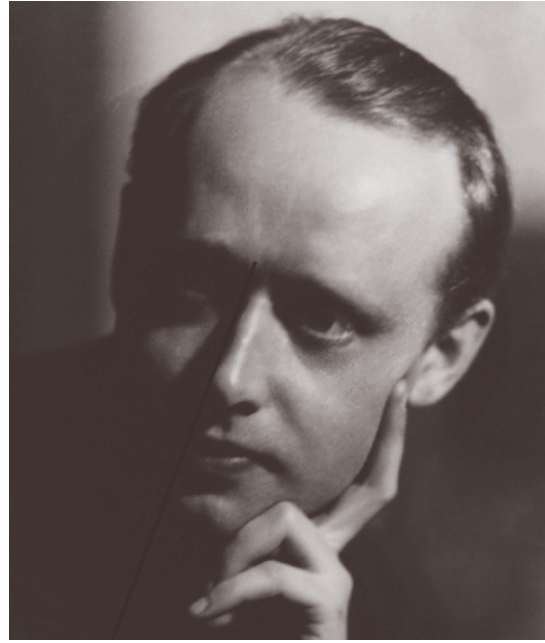
Tegenwoordig zijn we gewoon de periode tussen de twee wereldoorlogen van de vorige eeuw met de term 'interbellum' aan te duiden. Zoiets kun je alleen achteraf bedenken. In die tijd zelf moet de hoop hebben bestaan dat de grote oorlog voorgoed achter de rug was – zonder te doemdenken dat er binnen afzienbare tijd nóg een overheen zou komen.

Het bekende voorbeeld van een ideeënroman die de geest van die tijd geduldig onderzoekt, is *De Toverberg* (1924) van Thomas Mann. Een zevenjarig verblijf in een Zwitsers sanatorium, dat gegeven staat al garant voor een vertelling die even boeiend is als afmattend.

Tot mijn vreugde is er sinds kort ook een amusante pendant: *De polyglotten* (1925) van William Gerhardt, die werd geboren in Sint-Petersburg, in Oxford studeerde en in Rusland tegen de bolsjewieken vocht, alvorens auteur te worden. Een Engelse legerkapitein met schrijf-aspiraties, Georges Hamlet Alexander Diabolgh, verhaalt hierin van zijn scheepstocht met een welgestelde Belgisch-Engelse familie die van Japan naar Engeland vaart.

Waar Thomas Mann erg vergeestelijkt is en zijn personages oeverloos redeneren, blijft Gerhardt er vooral van doordrongen dat de lezer vermaakt moet worden. De familie is destijds voor de (Eerste Wereld-) oorlog gevlucht en acht dat een meesterzet. De verteller weet wel beter, hij kent het verlangen van de mens naar uniformen, klaraengeschal en het optrekken tegen een vijand, maakt niet uit welke.

Het nadeel van een dergelijk cynisme dat

William Gerhardt

tegen nihilisme aan schurkt, is nivellering. Als werkelijk alle personages excentriek zijn, ontbreekt het contrast. Van de weeromstuit bekriipt je het verlangen naar een gedachte die uit meer dan oppervlakte bestaat. Bijna zou je *De Toverberg* er weer bij pakken – maar dan verbluft Gerhardt je met een uitsmijter.

De kapitein heeft een oogje op zijn nicht Sylvia. Ooit zal je een beroemde schrijver zijn, zegt zij, en daar achteraan: "Ik schrijf ook." Ze haalt de *Daily Mail* erbij en laat hem een inge-

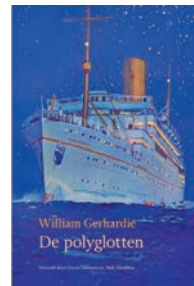
zonden brief zien. In de rubriek 'vragen en antwoorden' had ze de vraag gesteld of een meisje en een jongen op een eiland mochten picknicken. Wat was het antwoord, vraagt Georges. Ze laat het hem zien: 'Niet per se.'

Andere dialoog: "Waar is God. Is Hij overal?" "Ik denk het wel." "Zit Hij ook in deze fles?" "Ik denk het wel." "Maar hoe is Hij daar dan in gekomen? De kurk zit er nog op." "Hij zat er al in, denk ik, voordat ze de fles maakten." "Maar ik zie hem nergens," zei hij, terwijl hij door de Château Lafitte 1900 tuurde. "Ik ook niet," gaf ik toe, "nog niet, tenminste."

Oxford is achteraf op zijn best, bedenkt Georges. 'Ik denk dat het hele leven achteraf op zijn best is. Wanneer ik in mijn graf lig en terugblik op mijn leven als geheel, tot aan mijn geboorte, zal ik mijn verwekker wellicht vergeven dat hij mij heeft verwekt.'

Zo schrijft William Gerhardt, de onverbetterlijke punchlinepitcher en uitsmijtersmijter.

ARJAN PETERS

William Gerhardt:

De polyglotten
Vertaling: Harm Damsma en Niek Miedema.
Van Maaskant Haun;
€ 27,50

Lievelingsbroer wil weg uit de DDR

In de jaren tussen de stichting van de DDR in 1949 en de bouw van de Berlijnse Muur in 1961 kon je eerst nog wel, maar later steeds moeilijker van Oost- naar West-Duitsland komen. De zogeheten zonegrens in Berlijn was niet goed te bewaken, waardoor in die twaalf jaar ruim 2,5 miljoen mensen de DDR konden ontvluchten. In het voorjaar voor de bouw van de betonnen dam tegen die leegloop speelt de roman *Mijn broer en ik* uit 1963 van de jong gestorven Oost-Duitse schrijfster Brigitte Reimann (1933-1973).

Schilderes Elisabeth hoort van haar broer Uli dat hij over een paar dagen naar het Westen zal vertrekken. Ze is geschokt. Niet nog een broer kwijt! Na haar oudere broer nu de lievelingsbroer, die ze adopteert en met wie ze dacht werkelijk alles te delen. Haar intieme geestverwant dreigt uit haar leven te verdwijnen. Hij is 'de mooiste jongen die ik ken', en kijkend naar zijn 'gladde, onbehaarde borst en het spel van de spieren onder zijn gebruide huid' is er 'de trots die ik voel bij de aanblik van iets volmaakt'. (Zou je in 2024 nog zo

Brigitte Reimann

over je broer durven schrijven?)

In de laatste paar dagen voor zijn geplande vertrek dwalen ze door de stad. De oplopende spanning tussen de twee twintigers zet de motor van het boek in gang. Ze vechten beiden hartstochtelijk voor hun posities. Elisabeth verdedigt idealistisch de beloftevulde opbouw van het land 'waar nog de sfeer van avontuur en moed hangt'. Daartegenover werd Uli's ambitie als in-

genieur al eens gefnuikt doordat hij geen partijtijd was. Hij is teleurgesteld: "Ik heb te vaak holle frasen als antwoord gekregen in plaats van argumenten. (...) In mijn hersens zit een zeef waar dat soort frasen gewoon doorheen vallen." Als Elisabeth ziet dat ze haar broer niet kan overtuigen, verraadt ze in haar ontgoocheling zijn vluchtplan.

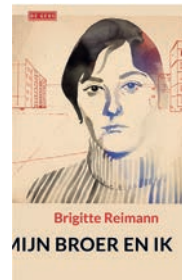
In de eerste helft van het boek moet de lezer nogal wat puzzelen. Over welke periode heeft verteller Elisabeth het nu weer? Ik tel zo'n 45 onverhoedse overgangen tussen de laatste paar dagen, haar jaar als lerares schilderen in een arbeiders-gemeenschap, de kindertijd, het huwelijksleven van haar ouders, twee jaar eerder, één jaar eerder, et cetera. Het zal er mee te maken hebben dat Reimann vanwege de censuur passages moest aanpassen. Enkele jaren later herschreef ze zelf de tekst nog eens. In 2022 werd bovendien het oorspronkelijke typoscript ontdekt van een groot deel van de roman – waarop de bezorgers van de nieuwe Duitse editie de tekst weer reviseerden, maar misschien niet subtiel монтеerden.

Wie het geduld heeft om verder

te lezen, voelt van heel nabij hoe die aanloop naar de Duitse deling ook families en geliefden uit elkaar dreef. Dat is het mooie van het boek over de twijfelachtige start van de DDR.

Ook de broer van de schrijfster vertrok naar het Westen. In 1961 schreef hij haar: 'Hoeveel mensen zouden bij jullie vertrekken, als ze dat mochten? Dat zou een reusachtige stroom zijn. Dit zijn nu de feiten die pleiten voor de 'DDR'!' Twee jaar later leidde de publicatie van de roman ondanks de censuur-bijstellingen in Oost-Duitsland nog wel tot discussie, maar niet tot massaal vertrek. Want vanaf najaar 1961 zorgde de Muur ervoor dat het land potdicht zat.

LINUS HESSELINK

Brigitte Reimann:
Mijn broer en ik
Vertaling: Jantsje Post en Marianne van Reenen
De Geus,
€ 19,99

Op de thee bij Mussolini

Eigen volk eerst – nu dit sentiment weer overal de kop opsteekt, komt Herman Langeveld goed getimed met een boek over het fascistische en racistische echtpaar Pierson-Franssen. Honderd jaar geleden pionierden de Piersons in de opkomende fascistische beweging. Ze richtten hun gifpijen op joden en mensen van 'gemengd bloed'. Vooral Lucie Franssen (1878-1959), journalist, schrijver en vertaler, was een boosaardige antisemiet, maar haar vijftien jaar jongere man kon er ook wat van.

Jan Lodewijk Pierson (1893-1979) was een telg uit het bekende bankiersgeslacht, maar kon daarin niet aarden; hij werd japanoloog en was korte tijd hoogleraar in Leiden. De Piersons probeerden in de jaren twintig als oliemannetjes en lobbyisten eenheid te brengen in de baaierd van piepkleine fascistische clubjes. Onbegonnen werk. Pas vanaf 1934, toen Anton Mussert met de NSB boven kwam drijven, zou de beweging enige kracht gaan ontwikkelen.

De Piersons lieten zich bij hun

lobby- en lijmwerk geregeld adviseren door Benito Mussolini *hijzelf*. Lucie had de Mussolini-biografie van diens minnares Margherita Sarfatti in het Nederlands vertaald en het was de joodse Sarfatti die haar een introductie bij de *Duce* bezorgde. Ze bespraken jaarlijks de Nederlandse politiek en smeerden elkaar stroop om de mond. Mussolini toonde zich niet erg onder de indruk van Mussert en diens keuze voor de term nationaalsocialisme en de kleuren zwart-rood. Dat was hem allemaal te Duits. Lucie maakte in Nederland propaganda voor een uitvinding van fascistische Italiaanse milities: liters wonderolie in de opengekripte mond van je tegenstander gieten, desnoods tot de dood erop volgt. Dat moesten we eens bij Nederlandse socialisten proberen, vond ze.

Het antisemitisme en fascisme van de Piersons, schrijft Langeveld, waren afgeleiden van klas-senhaat en antibolsjewisme. Vooral Lucie had een gloeiende hekel aan 'Jan de Arrebeier', al was het maar omdat er een in hun kapitale villa in Laren een plintje verkeerd had

gelegd. Ze turfde een onevenredig groot aantal joodse leiders in de socialistische arbeidersbeweging. Ook had ze college gevolgd bij de erkend antisemitische hoogleraar filosofie G.J.P.J. Bolland in Leiden.

Maar antisemitisme hoort niet één op één bij fascisme, in de begintijd van de beweging en in Italië al helemaal niet. Langeveld maakt niet duidelijk hoe die twee ismen in de loop van de jaren dertig toch samenvloeiden en of de Piersons daarin mogelijk een rol hebben gespeeld. De voor de hand liggende vraag of er ook sprake was van financiële injecties met oud Pierson-geld, wordt evenmin beantwoord.

De Piersons werden nooit lid van de NSB. Tijdens de bezetting hielden ze zich ge-deisd. Jan was bang dat zijn ene joodse grootmoeder tegen hem in stelling gebracht zou worden. Hoe ironisch! Lucie was van het padje geraakt door een vierdaagse opsluiting in de voormalige strafgevangenis in Hoorn, begin mei 1940. Het had de Nederlandse regering een goed idee geleken een duizend-

tal staatsgevaarlijk geachte communisten en nationaalsocialisten bij elkaar gevangen te zetten. De hygiënische omstandigheden in dit geïmproviseerde kamp waren abominabel en knakten Lucies gezondheid.

Door hun afzijdigheid ont-sprongen de Piersons de dans van de bijzondere rechtspleging. Lucie schreef haar memoires. Langeveld citeert daar weinig uit, omdat de feitelijke gegevens vaak niet kloppen. Jammer, want daarmee mis-gunt hij de lezers ook een blik in de denkwereld van dit duistere stel.

MARGREET SCHREVEL

Herman Langeveld:
De zwarte schapen van de familie; het fascistische echtpaar Pierson-Franssen tussen

Mussolini, Mussert en Colijn
Uitgeverij Verloren, € 20

Willem Witsen tobt over 'zoo'n leelijk schilderij'

Schilder, etser en fotograaf Willem Witsen was niet alleen de spil van een groep kunstenaars die als De Tachtigers de geschiedenis in gingen, hij was ook een fervente brieven-schrijver. Ter gelegenheid van zijn honderdste sterfdag, 13 april 1923, stelden kunsthistorici Ester Wouthuysen en Linda Modderkolk, samen met Odilia Vermeulen, kleindochter van componist en Tachtiger Alphons Diepenbroek, een bloemlezing samen van zijn correspondentie: *Willem Witsen (1860-1923), een kunstenaarsportret in brieven*.

De brieven beginnen met de periode 1877-'88, waarin hij en zijn vrienden een nieuwe kunstopvatting voorstaan: 'We leven 't dagelijksche leven van ieder burgerman omdat om 't te schilderen we 't moeten kennen en begrijpen. Onze liefde voor de natuur, onze haat aan alles wat gemaakt, geposeerd en vals is, sluiten ons op in onze ateliers.' (Witsen aan Jacobus van Looy, april 1885)

De laatste brief is aan Isaac Israëls gericht (23 januari 1922): 'Beste Isaac, [...] Door al die etsen die 'k nu aan 't bijten ben, ben 'k voortdurend in Indische herinneringen, maar dat geeft alleen maar 't verlangen om daar weer te werken.' Dat zal er niet meer van komen.

Na zijn dood schenkt zijn weduwe het 'Witsenhuis', Oosterpark 82 in Amsterdam, waar hij de laatste jaren woonde en werkte, aan de Nederlandse staat; het wordt bestemd als onderkomen voor 'armlastige' schrijvers, van Jacques Bloem tot Thomas Rosenboom, van Marga Minco tot Niña Weijers.

'Bij de keuze van de brieven,' zo schrijven de samenstellers in hun verantwoording, 'ston-den het leven, het werk, de vriendschappen en

Zelfportret van Willem Witsen staand voor de muur van Villa Zonneberg, Ede.

de liefdes van Witsen centraal met de bedoeling om een portret van deze kunstenaar op te roepen. Schetsmatig weliswaar, omdat door de aard van het materiaal en de selectie het beeld fragmentarisch is. Zo komt bijvoorbeeld de grote en langdurige vriendschap met George Hendrik Breitner – letterlijk tot in de dood, want ze zijn zij aan zij begraven – in deze bloemlezing vrij-

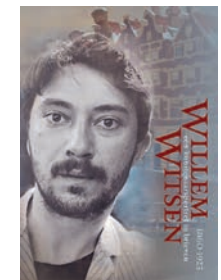
wel niet naar voren. Breitner bewaarde nauwelijks brieven.'

Het boek bevat 141 brieven: 85 van Witsen aan schilders als Jacobus van Looy, George Breitner, Jan Veth en aan schrijvers als Willem Kloos, Albert Verwey, Arthur van Schendel, en 56 brieven aan Witsen. Onder de afzenders zijn z'n vader Jonas Jan Witsen, (ex-)vrouw Betsy van Vloten, schilder Jan Toorop en schrijver Aegidius Timmerman.

Het is voor de bewonderaars van zijn werk soms verbazend om te lezen hoe hij erover kon tobben: 'De een of d'ander heeft je zeker wel geschreven dat 'k op Arti zoo'n leelijk schilderij heb gehad; 'k zal 't eerdaags wel terugkrijgen en hoop 't dan wat beter te maken; maar 't wil maar niet. Ik wou dat 'k me zoo kon verstoppen dat niemand me weer kon vinden en ik niet gehinderd werd door al dat theoretisch gezanik.' (aan Van Looy, december 1885).

Via deze brieven en de achtergrondinformatie van de samenstellers krijg je niet alleen een beeld van het artistieke klimaat rond 1900, maar vooral ook van het persoonlijke leven van Willem Witsen.

KO VAN GEEMERT

Ester Wouthuysen, Linda Modderkolk, Odilia Vermeulen:
Willem Witsen (1860-1923), een kunstenaarsportret in brieven.
Verloren, € 35

De komende en de gaande dirigent

Amsterdam is nu al dol met de incidentele optredens van de Finse dirigent Klaus Mäkelä, die pas in 2027 aantreedt als de nieuwe chef van het Koninklijk Concertgebouworkest. Rotterdam is getuige van een langdurig afscheid van de voortreffelijke Israëlische dirigent Lahav Shani, die in 2018 begon als chef van het Rotterdams Philharmonisch Orkest; vanaf september 2026 staat hij in München voor het orkest van de Bayerische Rundfunk. Daar wordt hij de opvolger van de wegens de oorlog in Oekraïne ontslagen Russische dirigent Valery Gergiev, die dan weer ooit dertien jaar de chef van het Rotterdamse orkest was.

Lahav Shani laat zich komende tijd op verschillende manieren horen in Rotterdam én Amsterdam. Op 14 februari begeleidt hij als pianist in de Jurriaanse Zaal van De Doelen de Israëlische sopraan Chen Reiss in een liedrecital met muziek van onder anderen Schumann, Spohr, Strauss, Ben Haim, Mahler (*Das Himmlische Leben*) en Schubert (*Der Hirt auf den Felsen*). Reiss is een fenomenale sopraan, zo bleek pas nog tijdens de door Mäkelä gedirigeerde Kerstmatinee van het KCO, waarin ze muziek van Fanny Mendelssohn zong.

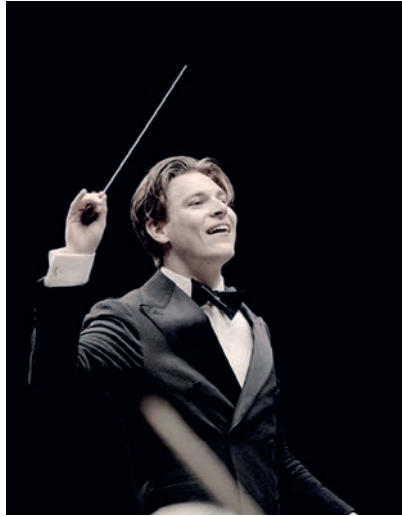
In de Grote Zaal van De Doelen dirigeert hij 11 en 16 februari het Rotterdams Philharmonisch Orkest in de *Zesde symfonie* van Mahler, en 17 februari doet hij dat ook in de ZaterdagMatinee in het Amsterdamse Concertgebouw (rechtstreeks op Radio 4, NPO Klassiek). Deze *Zesde* ('de Tragische') wordt voorafgegaan door zes Straussliederen, met Chen Reiss als ideale vertolkster.

Het Rotterdams Philharmonisch verzorgt onder leiding van Andrea Battistoni in de Amsterdamse Opera en Ballet nog tot en met 18 februari ook nog de begeleiding van Verdi's opera *La traviata*. Het is een reprise van de muzikaal uitstekende en scènisch extra tragische productie van regisseur Tatjana Gürbaca uit 2021.

KASPER JANSEN

In de val van de Gestapo

Het was niet zomaar een schietpartij, 9 november 1939 bij café Backus aan de grens met Duitsland bij Venlo. Het bleek de start te zijn van een gecompliceerd dubbelspel tussen nazi's van de Gestapo, twee Britse geheimagenten, een Nederlandse

Klaus Mäkelä. FOTO MARCO BORGREVE/KLAUSMAKELA.COM

luitenant en hun chauffeur. De gebeurtenis werd in verband gebracht met de mislukte aanslag op Hitler in München de dag ervoor en was zelfs de officiële reden om in mei 1940 Nederland de oorlog te verklaren.

De vierdelige podcast *Het Venlo-incident* van *Andere Tijden*-programmamaker Paul Ruigrok en Huibert Crijns, collectiespecialist geschiedenis van de Koninklijke Bibliotheek, rafelt deze spionagethriller nauwgezet uiteen. Daarin zijn ze niet de eersten. Er verschenen in de loop der jaren boeken, documentaires en films over het Venlo-incident. Maar voor wie die allemaal niet kent, biedt de podcast een verbijsterend verhaal dat met goed gevoel voor spanning wordt opgediend.

Den Haag was in het toen nog neutrale Nederland een internationaal broeinest van spionnen. Zo kon het gebeuren dat twee Britse

geheimagenten, Stevens en Payne Best, samen met de Nederlandse luitenant Klop op 9 november 1939 naar het Venlose grenscafé Backus vertrokken om daar zonder al te veel argwaan met Duitse tegenstanders van Hitler plannen te smeden voor een staatsgreep.

Maar helaas, het is de Sicherheitsdienst die ze daar treffen. Er volgt een vuurgevecht en de vier worden met auto en al de Duitse grens over gesleept en ontvoerd. Luitenant Klop moet het meteen met de dood bekopen.

In Nederlandse kranten verschijnt daags erna een minuscuul

Lahav Shani. FOTO PINTEREST

berichtje over een 'onopgehelderd voorval in Venlo', maar opmerkelijker is de oekaze van regeringswege naar de media: uit landsbelang moet het incident onvermeld blijven. De regering blijkt niets te weten van de geheime missie in Venlo en is doodsbang voor verlies van haar neutraliteit. Het zijn dit soort vondsten die het verhaal extra diepte geven. De twee gevangen genomen Britse spionnen en zelfs de dode luitenant Klop blijken zeer bruikbaar te zijn om de aanslag op Hitler in München tot een buitenlandse samenzwering te framen. Hoe herkenbaar.

De makers brengen de spelers in dit dubbelspel tot leven met getuigenissen van familieleden en andere bronnen. Een pracht van een geschiedenisles.

MICHAJA LANGELAAN

Paul Ruigrok en Huibert Crijns: *Het Venlo-incident* Vierdelige podcast, NPO

Poëtisch afscheid van Bomans

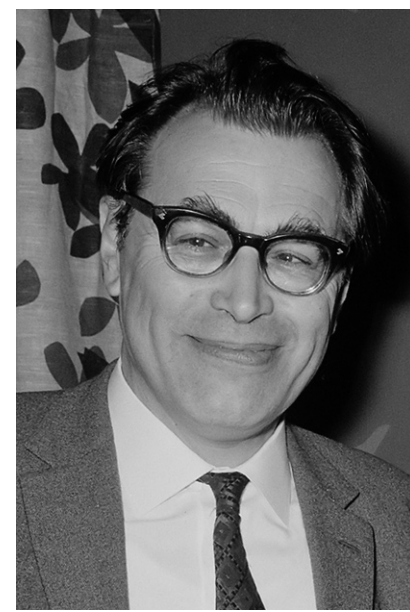
Het nieuwe jaar was nog maar drie dagen begonnen of er werd alweer een enorme gedebiteerd over Godfried Bomans (1913-1971). In het *Algemeen Dagblad* memoreerde verslaggever Jeroen de Valk dat de schrijver op zijn 58ste overleed, 'en meteen zette de vergetelheid in'. Hoe vaak je ook op de feiten kunt wijzen (herdenkingsboeken, herdrukken, elpees, biografische schetsen), mensen houden graag vast aan quatsch wanneer die het verhaal mooier maakt.

Een zoveelste bewijs van De Valks ongelijk levert het boekje *Godfried Bomans in 23 gedichten*, door een anoniemus samengesteld, dat mij door het springlevende Bomans Genootschap werd toegezonden. Het is bedoeld als *collector's item*, maar mocht een belangstellende zich richten tot voorzitter@godfriedbomans.nl,

dan duikelt die wellicht nog een exemplaar op.

Gelegenheidsgedichten zijn zelden onvergetelijk en dit kleinood brengt die wetmatigheid niet aan het wankelen, maar aan de verzen is nog altijd voelbaar hoe groot de schok is geweest van de plotse linge dood (hartaanval) van de geliefde auteur. Hij stierf thuis in Bloemendaal, na een (verloren) schaakwedstrijd bij zijn club. *'Je vraagt je af hoe hij, drijfnat en bevend./ zijn huis nog heeft gehaald achter het stuur./ Daar viel hij in de hal, meer dood dan levend./ Het duurde allemaal nog maar een uur;'* aldus vriend Michel van der Plas.

Een dag later lag hij opgebaard in ziekenhuis Joannes de Deo in Haarlem, waar vriendin Lenie van Wijk afscheid nam: *'Je wimpers op je wijs gezicht./ Borstelige wenkbrauwbogen./ Zo lag je als een stil gedicht/ Met je gesloten ogen,'* ter-

Godfried Bomans. FOTO NATIONAAL ARCHIEF

wijl dichter Willem Brandt iets anders zag: *'Er zweemde een glimlach om zijn dode mond/ alsof hij, plotseling bij de hand genomen,/ alles onthuld zag, tot rust gekomen,/ ons nog een teken van vervulling zond.'*

Vriendin Louise Mellema bekeek de lege tuin rond zijn huis en zag zijn voetstap *'in de dorre blaren/ platgetreden in de herfst'*, en Nuel Gieles ziet hem weer met *'de handen in de zak, het hoofd gebogen'* door zijn straat lopen.

Op zijn 83ste perste Bomansvriend Adriaan Roland Holst er nog een aandoenlijk kwatrijn uit, dat ook verklaart waarom die vergetelheid is uitgebleven: *'Nu hij afscheid nam uit dit kort leven,/ zijn laatste woorden sprak en heeft geschreven,/ bemerken wij, na de eerste diepe schok,/ dat hij onzichtbaar naast ons is gebleven.'*

ARJAN PETERS

Godfried Bomans in 23 gedichten voorzitter@godfriedbomans.nl

Kleine krabbelaar

's Middags na schooltijd werd het op de Haagse Laak (sloot van mijn jeugd) al gauw zo donker als de neten ('Die heb je zélf!'), waar ik me vóór het avondeten tegoed deed aan een laatste portie ijsvermaak.

Een feest, al was het dat natuurlijk niet alleen: mijn wollen trui, die op zijn jarenvijftigs prikte, mijn Friese doorlopers (waarop ik aldoor zwikte) met riempjes over mijn gewone schoenen heen,

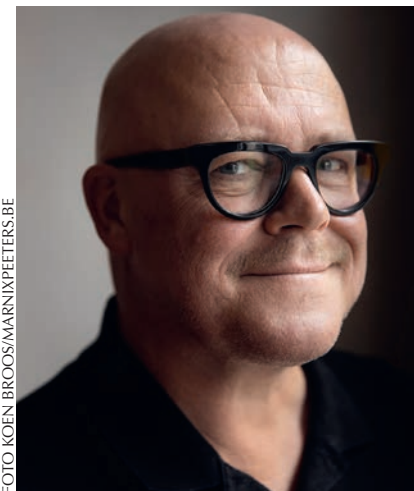
hard van de kou, maar doorgaans kreeg ik ze tóch vast. En nog maar wéér een baantje... Bijna op de tast.

'Ik wil een roman schrijven maar ik weet niks'

Op zijn blog laat Gerbrand Bakker weten dat hij lijdt aan een gebrek aan verbeelding, en dat net nu hij zit te popelen om een nieuwe roman te schrijven. 'Waar zouden jullie – de lezers van dit blog – zin in hebben?' vraagt hij op de man af. 'Schrijf over liefde, verlies, verdriet, heimwee, hoop en geluk. Misschien in de combinatie met een verhaal over een vluchteling die angstig en wanhopig bij ons land aanklopt, op zoek naar vriendschap,' oppert ene Anneke.

De oproep leverde Bakker – zijn roman *Boven is het stil* is 34 keer vertaald, laatst nog in het Albanees – zeventien reacties op. Op vier ervan reageerde Bakker met 'Hé...' Bijvoorbeeld op de suggestie van Marieke: 'Leeuwarden begin jaren '80. Grijs en somber.'

Nu is er eens een Boekenweekgeschenk dat niet door één schrijver maar door een heel gezin is geschreven, is het wéér niet goed. De Vlaamse boekhandels moeten *Gezinsverpakking* van Bart Chabot, Sebastiaan Chabot, Maurits Chabot, Splinter Chabot, Storm Chabot en Yolanda Chabot niet. In België zijn de Chabotjes na-

Marnix Peeters. FOTO KOPEN BROOS/MARNIXPEETERS.BE

genoeg onbekend, afgaand op de 98 exemplaren die daar in het afgelopen jaar van al hun titels over de toonbank gingen. Het Boekenweekgeschenk 2024 mikt uitsluitend op de Nederlandse markt, menen ze daarom in Vlaanderen. Maar zie: daar was Marnix Peeters met een alternatief. Hij bundelde twee oudere verhalen en een nieuw verhaal tot het Vlaamse geschenk: *Als de liefde faalt*.

Vlamingen blij? Niet Thomas Barbier van de Brugse boekhandel De Reyghere. Hij zal het boekje boycotten, omdat Peeters een paar jaar geleden in zijn column in *De Morgen* onafhankelijke boekhandelaars 'een stelletje elitaire kleine rukkertjes' noemde.

Maarten 't Hart vindt het 'echt wel eng' hoeveel er wordt gedronken in *Violist* van Marc Daniel van Diemen. "Het gaat verkeerd aflopen als hij zo blijft doorgaan. Onvoorstelbaar wat er gezopen wordt. Dit gaat alle perken te buiten. Het boek heet *Violist*, maar er zou onder moeten staan: *alcoholist*," zegt 't Hart in zijn boekbespreking op het YouTubekanaal van boekhandel De Kler. Van Diemen is, jawel, violist, bij het Koninklijk Concertgebouw Orkest. Zijn schrijfstijl doet 't Hart dan weer denken aan Multatuli, die geen alcoholiefhebber was.

In het nummer *Goed nieuws* op het nieuwe album van De Jeugd van Tegenwoordig zingt schrijver en rapper Pepijn Lanen (artiestennaam Faberyayo): 'Kom naar de top, man, shoutout naar Reve,/ nooit wat van gelezen/ Maar ik hoor d'r goede dingen over.'

Dus Gerard Reve is nog niet vergeten in zijn honderdste geboortjaar. Fijn om te horen.

FRANK VAN DIJL

Varkens houden meer van Allah

Justus van Oel. FOTO MELVIN KEIJZER/WIKIPEDIA

Allah zal dit land genezen Allah wordt door niets gestuit Allah is een opperwezen Allah deelt de lakens uit

Aldus een couplet van *Het Allahlied*, uit het programma *Het nut van neushoorn* waarmee de cabaretgroep Zak en As – Justus van Oel, Erik van Muiswinkel en Eric Eijgenraam – in 1986 de theaters introk.

Het slot:

Varkens houden meer van Allah Omdat Hij geen varkens lust Wel lust Allah geitenballen Waarop Allahs zegen rust

Allah houdt van tolerantie Dat wil zeggen: die van u Maar wie naakt zwemt op vakantie Gaat in Allahs vleesfondue

De artiesten hadden zich in kaftan gehuld. Geen haan die ernaar kraaide. In zijn Theo van Gogh-biografie wijst Jaap Cohen erop dat het lied in de recensies na de première van de voorstelling zelfs niet genoemd werd. Tekstschrijver Justus van Oel (1960) komt in het boek vrij uitgebreid aan de orde, omdat Van Gogh heel enthousiast was over dat vers en contact met de schrijver zocht, wat weer leidde tot een nogal intensieve samenwerking. Daar kijkt, maar dit terzijde, Van Oel met gemengde gevoelens op terug. Zijn zeer leesbare serie artikelen daarover staat op het net.

Van Oel heeft wel een verklaring voor de stilte destijds: "In de mainstream der verwachtingen vallen originele dingen nooit op. Natuurlijk geldt dat ook voor recensenten. Ze luisteren naar drie caba-

retiers die dingen gaan zeggen en dan vinden ze het leuk of niet."

Het was een andere tijd. "Er was nog helemaal geen sprake van islamofobie. Wilders bestond nog niet, angst om hem in de kaart te spelen dus evenmin. Je had Janmaat, een marginale figuur, meer iemand uit de sportkantine, die de sluwheid om zich meester te maken van de staat miste. Ja, in volkswijken heerste wel ongemak over de Marokkaanse straatschouffies, maar schouffies had je daarvoor ook, ze hadden alleen een ander kleurtje gekregen."

Kortom, het lied was meer religiekritiek dan islamkritiek. "Een paar jaar geleden vroeg Tijs van den Brink aan Erik van Muiswinkel wat hij toch tegen een christelijk Nederland zou hebben. Hij antwoordde: 'Nog geen driehonderd jaar geleden verbrandden julie ongelovigen. Het Westen heeft een heel kort geheugen.' Daar ben ik het mee eens."

Na zijn Zak en As-tijd schreef Van Oel scenario's voor Van Gogh, veel cabarettkasten, hij schreef en vertaalde diverse boeken en ontwikkelde een bordspel. Hij zette culturele projecten op voor Palestina en reisde veel door het Midden-Oosten. "Het is daar prettig, mensen gaan aardig met elkaar om. Maar inderdaad, een liedje zoals wij destijds zongen, kun je er beter voor je houden."

Wat doet hij inmiddels? "Zo af en toe hang ik de bouwvakker uit, maar mijn *raison d'être* is mijn gedichtensite iedereeweektiemoois.nl. Je kunt je erop abonneren, desnoods gratis."

PAUL ARNOLDUSSEN

Indianenbanket van Macron

Emmanuel Macron is een gewiekste Chinook-indiaan die een voortreffelijke *potlatch* weet te organiseren. Ter toelichting: de Chinooks en andere Noord-Amerikaanse indianenstammen hielden bijeenkomsten om elkaar de loef af te steken. Tijdens speciale ceremoniën werden cadeaus uitgewisseld, er werd gedanst, er werd heel veel gegeten en er werd ook demonstratief eten vernietigd. Soms werden er slaven doodgeknuppeld.

Volgens antropologen was de bedoeling indruk te maken op rivalen, in aanzien te stijgen en de maatschappelijke positie te bevestigen. Het indiaanse woord *potlatch* betekent 'geven'. De beelden van het Franse staatsbanket ter ere van koning Charles van Engeland en zijn echtgenote Camilla op 20 september 2023 in de spiegelzaal van het paleis van Versailles deden aan een *potlatch* denken. Vooral toen er steeds meer veronderstelde kosten werden bekendgemaakt.

Voor het banket waren 160 mensen uitgenodigd die aan een zestig meter lange tafel genoten van een menu dat was samengesteld door driesterrenchefs. Tot de genodigden behoorden Mick Jag-

ger en acteur Hugh Grant. De laatste is kennelijk hoger in de pikorde dan Jagger, hij mocht naast Brigitte Macron zitten. Naast Camilla zat een oudere bolle man wiens identiteit ik niet heb kunnen achterhalen. In ieder geval was het niet Gérard Depardieu.

De uitgaven van zo'n etentje kunnen aardig oplopen. Personeel, voedsel, bloemen op tafel, huur van tafelgerei, enz. enz. Het paleis werd een dag voor publiek gesloten; de afkoopsom bedroeg volgens geruchten anderhalf miljoen euro.

Daarentegen is het Sèvreservies, waarop vogels staan, eigendom van de staat en dus gratis. In totaal zou het staatsbanket 6,2 miljoen euro hebben gekost. Ook werd een prijs van 38.000 euro per couvert genoemd.

Het Elysée weigerde commentaar. Ook de chefs zwegen. Alleen Yannick Alléno, die verantwoordelijk was voor de in champagne gemarineerde Bressekip met maisextract en gegratineerde boleten, meldde dat hij het *pour la France* had gedaan. Bernard Anthony, *maitre fromager*, vertelde dat hij voor zijn Franse kazen (Comté en Pélardon des Cevennes) en Engelse

Stichelton

kaas (Stichelton) een offerte had ingediend.

Speelde de Zweedse violist Daniel Lozakovich tijdens de ontvangst voor nop? Het dagblad *Libération* meldde dat de politicus Antoine Léaumont van La France Insoumise (LFI) in een brief vragen over de kosten van het banket aan de minister van Binnenlandse Zaken stelde, maar geen antwoord kreeg.

Sommige kosten kun je op internet vinden. De door Mouton Rothschild vanwege de warme vriendschap gratis geleverde dubbele magnumflessen uit 2004 kosten drieduizend euro de fles. Een

fles Bâtard Montrachet grand cru 2018 kost 695 euro. De lievelingschampagne van Winston Churchill, Pol Roger cuvée Winston Churchill 2013, die werd geschonken: 335 euro. Macron won het met zijn *potlatch* dik van de Duitsers, die op 29 maart 2023 een staatsbanket voor Charles en Camilla organiseerden dat volgens *Der Spiegel* slechts 43.000 euro kostte.

Het recept voor courgettepannenkoekjes met Stichelton (bij de betere kaaswinkels te koop), een rauwmelkse blauwe kaas uit Nottinghamshire die op Stilton lijkt.

- 1 courgette, geschild en geraspt
- 100 g Stichelton, verkruimeld
- boter
- bloem
- 2 eieren
- melk

Druk of knijp het vocht uit de courgetterasp. Maak van bloem, eieren en melk een vrij dik pannenkoekenbeslag, met de consistentie van latex muurverf. Roer courgette en kaas erdoor. Bak hiervan in de boter kleine pannenkoekjes met een middellijn van circa vijf centimeter aan beide kanten lichtbruin. Eet ze warm, als borrelhap of voorgerecht. Zet een cd van Lozakovitch op.

ANNE SCHEEPMAKER

TER VEILING

Een bronzen replica van **Het Lieverdje** van beeldhouwer **Carel Kneulman** dat sinds 1960 op het Spui staat en zoals bekend mikpunt werd van Robert Jasper Grootveld in de Provotijd, omdat het goeddeels gefinancierd was door de sigarettenindustrie. Twintig centimeter hoog. Oplage onduidelijk. De prijs loopt op. De firma Tenax, ook op het net, biedt een even groot gevalletje aan voor dertig euro. Zal wel geen brons zijn. Zoektermen *kneulman-het-lieverdje*. Bod 26 januari 11.00 uur 139 euro, eindtijd 5 februari 22.03 uur. Kunstveiling.nl

Oor

Op de halte Centraal Station kwam in de 12 een meisje naast me zitten. Een jaar of negen met kastanjerood haar in een klein knotje. "Waar ga jij heen?" vroeg ze zonder me aan te kijken. Haar moeder, klein en rond, met een snibbig neus, greep meteen in. "Wat hebben we geleerd? Als je iemand aanspreekt, kijk je hem aan, en met twee

voor is," zei ze na enig nadenken, "rood, blauw, geel." "De primaire kleuren," zei ik, maar aan moeilijke woorden had ze net als aan mijn huis geen boodschap, en ze zei: "Hij heeft zijn oor afgesneden." "Wat zeg je?" zei ik. "Ik ben een beetje doof, want ik heb maar één oor, net als Van Gogh." Ze keek en stelde vast dat ik twee oren had. "Toch ben ik een beetje doof," zei ik.

"Ik word ook schilder," zei ze. "Ik wil beroemd worden, want dan word je rijk." "Misschien dat je dan maar beter geen schilder kunt worden," zei ik, want de meeste schilders verdienen geen dubbeltje. Weet je wat dat is, een dubbeltje?" "Tien cent." "En een kwartje?" "Vijfentwintig cent." Hoe ze dat wist, wilde ik weten, waarop haar moeder tussenbeide kwam met: "Hij heeft ook een oma!" "Ik heb een vader," zei toen het meisje dat plotseling in een jongetje was veranderd. "En we zijn er, ik herken het van het *Jeugdjournaal*."

En weg was ie.

KLEIN GELUK

woorden spreken, ja?" Ik deed alsof ik haar niet gehoord had en zei tegen het meisje dat ik naar huis ging. "Ik ga naar het Van Gogh Museum," zei ze, mijn huis negerend. "Zo," zei ik. "Van Gogh," zei ze, "is de beste, de beste, de beste." "En Rembrandt dan?" zei haar moeder, "en Mondriaan?" "Van Gogh," zei het meisje, "is de beste, Van Gogh, Van Gogh, Van Gogh."

Wat ze zo mooi vond aan Van Gogh, wilde ik weten. "De kleuren waar een naam

GUUS LUIJTERS